

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА
Кафедра технологічної та професійної освіти

«До захисту допускаю»
завідувач кафедри технологічної та професійної освіти,
доктор педагогічних наук, професор
_____ Леонід ОРШАНСЬКИЙ
«____» травня 2024 р.

ТРАДИЦІЙНІ ПРИКРАСИ З БІСЕРУ
ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ
НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Спеціальність: 014 «Середня освіта (Трудове навчання та технології)»

Магістерська робота

на здобуття професійної кваліфікації – вчитель трудового навчання,
технологій та креслення закладу загальної середньої освіти

Автор роботи: Іваник Надія Григорівна _____
підпис

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Мельник Галина Миколаївна _____
підпис

Дрогобич, 2024 р.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Зав. кафедрою

_____ 27.10.2022 р.
(підпис) (дата)

**Завдання
на підготовку магістерської роботи**

1. Тема – «Традиційні прикраси з бісеру як засіб національного виховання школярів на уроках трудового навчання».

2. Керівник – канд. пед. наук, доцент Мельник Г.М.

3. Студентка – Іваник Надія Григорівна.

4. Перелік питань, що підлягають висвітленню у кваліфікаційній роботі:

1. Дослідити особливості бісерного рукоділля як засобу національного виховання підростаючого покоління.
2. Дослідити історичні аспекти розвитку бісерного рукоділля в Україні, схарактеризувати матеріали та інструменти для роботи з бісером, розкрити основні види орнаментів у мистецтві бісероплетіння.
3. Обґрунтувати вибір об'єктів праці для вишивання бісером.
4. Навести методику ознайомлення учнів з технологією виконання традиційних прикрас з бісеру.
5. Розробити дидактичне забезпечення занять з бісероплетіння.

5. Список рекомендованої літератури:

1. Кардаш Н.В., Куц Л.В., Савка Л.В. Бісерне рукоділля. Профільне навчання (10–12 класи). Дрогобич: РВВ ДДПУ, 2006. 144 с.
2. Кузан Н.І., Ліщинська-Кравець Г.Л. Бісерне рукоділля: навч.-метод. посіб. Дрогобич: РВВ ДДПУ, 2011. 96 с.
3. Литвинець Е.М. Українське народне мистецтво. Вишивання і нанизування: Альбом. Київ: Вища шк., 2004. 335 с.
4. Пащук-Трач О. Народне мистецтво як виховний засіб. Народна творчість та етнографія. 1992. №4. С. 51–54.
5. Федорчук О. Українські прикраси з бісеру. Львів: Свічадо, 2007. 120 с.
6. Чулак М. Бісерні прикраси Карпатського краю. Львів: Апріорі, 2015. 168 с.

6. Етапи підготовки роботи:

№	Назва етапу	Термін виконання	Термін звіту перед керівником, кафедрою
1.	Вивчення й аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури; визначення вихідних положень дослідження (об'єкт, предмет, методи); формування мети; постановка завдань.	до 10.03.2023 р.	16.03.2023 р.
2.	Підготовка 1-го розділу роботи	до 10.10.2023 р.	27.10.2023 р.
3.	Підготовка 2-го і 3-го розділу роботи.	до 12.02.2024 р.	27.02.2024 р.
4.	Формування висновків. Оформлення роботи.	до 30.04.2024 р.	10.05.2024 р.
5.	Перевірка роботи на плагіат	до 14.05.2024 р.	17.05.2024 р.
6.	Попередній захист роботи і рецензування.	до 21.05.2024 р.	28.05.2024 р.

7. Дата видачі завдання – 27.10.2022 р.

8. Термін подачі роботи керівнику – 14.05.2024 р.

9. З вимогами до виконання роботи і завданням ознайомена _____ Іваник Н.Г.
(підпис студента)

10. Керівник _____ Мельник Г.М.

Захист кваліфікаційної (магістерської) роботи

Тема: «Традиційні прикраси з бісеру як засіб національного виховання школярів на уроках трудового навчання».

Оцінка за стобальною шкалою: _____.

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____.

Коротка мотивація оцінки захисту:

_____
дата

Голова ЕК _____
підпис

_____
прізвище та ініціали

Секретар ЕК _____
підпис

_____
прізвище та ініціали

АНОТАЦІЯ

Іваник Н. Г. Традиційні прикраси з бісеру як засіб національного виховання школярів на уроках трудового навчання.

У роботі досліджено особливості бісерного рукоділля як засобу національного виховання підростаючого покоління. Досліджено історичні аспекти розвитку бісерного рукоділля в Україні, схарактеризовано матеріали та інструменти для роботи з бісером, розкрито основні види орнаментів у мистецтві бісероплетіння. Обґрунтовано вибір учнівських об'єктів праці для вишивання бісером. Наведено методику ознайомлення учнів з технологією виконання традиційних прикрас з бісеру. Розроблено дидактичне забезпечення занять з бісероплетіння, зокрема тестові завдання для організації поточної перевірки рівня навчальних досягнень учнів, а також інструкційно-технологічні картки на виготовлення традиційних прикрас з бісеру.

Ключові слова: традиційні прикраси з бісеру, національне виховання, школярі, уроки трудового навчання

ANNOTATION

Ivanyk N. G. Traditional jewelry from beads as a means of national education of schoolchildren in the lessons of labor training.

The work explores the peculiarities of beadwork as a means of national education of the younger generation. The historical aspects of the development of beadwork in Ukraine were studied, the materials and tools for working with beads were characterized, the main types of ornaments in the art of beadwork were revealed. The choice of student objects of work for bead embroidery is substantiated. The method of familiarizing students with the technology of making traditional jewelry from beads is given. Didactic support for beadwork classes was developed, in particular, test tasks for the organization of ongoing verification of the level of educational achievements of students, as well as instructional and technological cards for making traditional jewelry from beads.

Key words: traditional jewelry made of beads, national education, schoolchildren, labor training lessons.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	9
1.1. Залучення до бісерного рукоділля як елемент національного виховання молоді	9
1.2. Історія розвитку бісерного рукоділля в Україні	11
1.3. Матеріали та інструменти для бісероплетіння	14
1.4. Основні види орнаментів у мистецтві бісероплетіння	19
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЗНАЙОМ- ЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ З МИСТЕЦТВОМ БІСЕРОПЛЕТІННЯ	26
2.1. Вибір об'єктів праці для вишивання бісером	26
2.2. Загальні методичні рекомендації щодо виготовлення прикрас із бісеру	28
2.3. Методика формування у школярів навичок виконання вишивальних швів з бісеру	34
2.4. Методика ознайомлення учнів з технологією виконання прикрас технікою «нанизування»	39
РОЗДІЛ 3. ДИДАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАНЯТЬ З БІСЕРОПЛЕТІННЯ	46
3.1. Тестові завдання з теми «Технологія бісероплетіння»	46
3.2. Інструкційно-технологічна карта виготовлення брошки «Вірність»	48
3.3. Інструкційно-технологічна карта виготовлення виробу «Квітка»..	49
3.4. Інструкційно-технологічна карта виготовлення сувеніру «Бурштиновий павучок»	51
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Актуальність роботи.

Нині розвиток суспільства означений усвідомленням етнічної приналежності людини, зростанням зацікавлення її минувиною, культурою, народним мистецтвом. У мистецтві українців відображається любов до рідної землі, повага традицій предків, розуміння їх цінностей та ідеалів. Важливим у цьому аспекті є збереження та формування культурних надбань задля розвитку народного мистецтва та передачі його прийдешнім поколінням.

Акцент на збереженні народного мистецтва робили такі відомі діячі української культури, як М. Коцюбинський, О. Кульчицька, М. Лисенко, О. Пчілка, І. Франко, Т. Шевченко та ін. Вони виявляли інтерес та збирали зразки матеріально-духовної спадщини народу. До збору й вивчення таких пам'яток залучалися й представники передової української інтелігенції, зокрема П. Андрусів, М. Вербицький, В. Верховинець, Я. Головацький, Ю. Гошко й ін.

Важливими завданнями української освіти є виховання поваги до сім'ї та родини, шанування її звичаїв, традицій народу, національних цінностей, його мови, а також здобутків інших народів та націй [19]. Підсумковою ціллю навчально-виховного процесу має стати злагоджений розвиток людини, яка є достойним громадянином, відчуває себе частиною українського народу та дотична до національних джерел [4].

Навчання учнів загальноосвітньої школи бісерному рукоділлю відкриває значні можливості для поглиблення їхніх загальнотрудових і спеціальних знань й умінь, виступає засобом національного виховання підростаючого покоління, прививає любов до творчої праці та народної мистецької спадщини, сприяє формуванню естетичної культури і смаку, розвитку образного мислення, залученню до цікавої і захоплюючої художньо-трудої діяльності.

Залучення школярів до створення прикрас із бісеру є важливим засобом національного виховання учнів, й особливе значення при цьому має цілеспрямована робота вчителя. У Новій українській школі вчителю, зокрема й

трудового навчання, відводиться важлива роль у вихованні на цінностях [16]. Він має сформувати в школярів справжню любов й повагу до рідного народу, його звичаїв, знання витоків народного мистецтва, розкрити його багату художню спадщину та імена видатних майстрів, залучити до відвідань місцевих музеїв та збирання і досліджень технологічних і декоративних рішень в одязі й на побутових виробках, тобто забезпечити їх ознайомлення із справжніми культурними пам'ятками народу, його спадщиною.

Зважаючи на зазначене вище актуальною постає тема магістерської роботи **«Традиційні прикраси з бісеру як засіб національного виховання школярів на уроках трудового навчання»**.

Мета роботи полягає у дослідженні теоретичних та організаційно-методичних засад залучення школярів до бісерного рукоділля як засобу національного виховання на уроках трудового навчання.

Об'єктом дослідження виступає художньо-трудова підготовка школярів на уроках трудового навчання.

Предмет дослідження – зміст, способи організації та методика проведення занять з бісерного рукоділля як засіб національного виховання школярів на уроках трудового навчання.

Для досягнення мети роботи нами визначено такі **завдання дослідження**:

1. Дослідити особливості бісерного рукоділля як засобу національного виховання підростаючого покоління.
2. Дослідити історичні аспекти розвитку бісерного рукоділля в Україні, схарактеризувати матеріали та інструменти для роботи з бісером, розкрити основні види орнаментів у мистецтві бісероплетіння.
3. Обґрунтувати вибір об'єктів праці для вишивання бісером.
4. Навести методику ознайомлення учнів з технологією виконання традиційних прикрас з бісеру.
5. Розробити дидактичне забезпечення занять з бісероплетіння.

Теоретичне значення роботи – досліджено теоретичні та організаційно-методичні засади ознайомлення школярів з традиційним мистецтвом бісероплетіння на уроках трудового навчання.

Практичне значення роботи – розроблено дидактичне забезпечення занять з бісероплетіння, зокрема тестові завдання для організації поточної перевірки рівня навчальних досягнень учнів, а також інструкційно-технологічні картки на виготовлення традиційних прикрас з бісеру.

Апробація результатів: виступ на X Міжнародній науково-практичній конференції студентів та викладачів ФФМЕІТ «Актуальні проблеми сучасної науки» з доповіддю на тему: «Можливості використання мистецтва виготовлення традиційних бісерних прикрас у національному вихованні школярів» (Матеріали X-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної науки» / За ред. О. Кузика, І. Столярчука. Дрогобич: РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 297 – 299).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Залучення до бісерного рукоділля як елемент національного виховання молоді

Прикраси з бісеру відомі з давніх-давен, проте і нині вони на піку моди. Не лише браслети, кольє та намиста з бісеру користуються великою популярністю в Україні. Надзвичайно цікавими є виконані з бісеру вироби для прикраси інтер'єру (ікони, картини) та різних побутових речей. Унікальні властивості бісерної сировини, особлива технологія роботи з нею, а також характерні лише для бісерних творів художні властивості, дозволяють виділити вироби з бісеру в окремий своєрідний та малодосліджуваний вид декоративно-ужиткового мистецтва.

Традиційні прикраси із бісеру, процес творення яких простягається у глиб історії, є виразом художньої культури не лише українців. Різноманітні їх зразки продукувалися працею і таланом наших пращурів та сучасників протягом століть. Зазвичай бісерні оздоби поєднували з одягом, а тому існують шийні прикраси, нагрудні, ті які носяться на поясі та на голові [2].

Прикраси з бісеру в Україні були найбільш розповсюдженими серед жителів Карпат і передгірських районів. Жінки їх одягали на шию, вішали поверх сорочки на груди, надягали на руки, дівчатам ще заплітали у коси. Чоловіки носили їх на грудях та використовували у декоруванні капелюхів. Ще вони були неодмінним елементом весільних головних уборів молодого та молодої. Усі ці вироби мали властиві лише їм орнаменти, колірну гаму та тутешні назви. Так, наприклад, круглястий комірець з кольорового бісеру іменували «силянка» (с. Космач), «решітка» (с. Яворів), «лапки» (с. Купоні).

Назви прикрас зазвичай походили від [5]:

- 1) способу виконання (силянка, плетянка, тканий гердан та ін.);
- 2) форми комірок (гратка, сота, мозаїка та ін.);
- 3) мотивів орнаментики (квіточки, вічка, стрічки, загзаги та ін.);

4) елементів одягу чи предметів вжитку (крайка, драбинка).

Нині багато майстрів користуються такими найменуваннями бісерних прикрас як гердани, брошки, браслети, крученики та ін. О. Федорчук поділяює народні українські прикраси з бісеру на: монисто (просте, обплетене), гердан (стрічковий, стрічковий з підвісками, розетковий, кутовий, хрещатий, перетинчастий), силянку-комір (однодільну, дводільну, зубчасту, кризу), плетінку об'ємну, язик, квітку, котильон, краватку, крайку [25].

Сьогодні виготовлення бісерних прикрас завзято розвивається по двох лініях: номінальним шляхом – у різних закладах освіти, закладах позашкільця, на курсах тощо та на етнопедagogічному рівні – у сім'ї, у народних умільців. Сім'я фігурує стрижневим елементом у системі виховання, адже дитина змалку всотує в себе любов до батьків, до родини, смисл домашнього щастя, традиційні види занять близьких родичів [18].

На основі аналізу досвіду тих родин, де дітей залучають до бісерного рукоділля, можна виокремити наступні етапи цього процесу [3;15]:

1) ознайомлення дитини на малюнках з орнаментами бісерних прикрас у процесі гри (до трьох років);

2) стимулювання дитини спостерігати за роботою матері чи сестри, пробувати самостійно повторювати малюнки орнаментів на папері (від трьох до семи років);

3) формування навичок роботи з бісером і вміння володіти голкою: освоєння найпростіших прийомів бісерування (від семи до дев'яти років);

4) удосконалення умінь і навичок у виготовленні бісерних прикрас та розробки власних виробів (після дев'яти років).

На думку Г. Кловак, у процесі виховання за допомогою культурних та мистецьких засобів, варто брати на замітку національні мотиви та вплив народного мистецтва на розвиток особистості [10]. Єднання родинного і офіційного виховання покращує хід опанування учнями технологіями виготовлення традиційних бісерних прикрас та позитивно впливає на формування національної свідомості особистості.

Процес навчання школярів декоративно-ужитковому мистецтву, зокрема вишивці бісером, має вагоме освітньо-виховне значення, оскільки, з однієї сторони, базується на духовно-матеріальній культурній спадщині українського етносу, широко національній за своєю сутністю і змістом, а з іншої – направлений на всебічне формування особистості учнів завдяки можливості забезпечення індивідуальних форм роботи, а також розвитку естетичної культури та творчих здібностей школярів [17].

1.2. Історія розвитку бісерного рукоділля в Україні

Нині вишивка бісером набуває широкої популярності в оздобленні сучасного одягу та виготовленні декоративно-ужиткових виробів, зокрема міні-картин. Традиція розшивати одяг та побутові предмети бісеринками, перлами, перламутровими гудзиками існує в багатьох народів світу.

Історія прикрас нерозривно пов'язана з історією розвитку людського суспільства, його культури, традицій, побуту, розвитком естетичного й мистецького смаків.

Носити прикраси люди почали раніше, ніж одягатися. Для цього широко використовувалися мушлі, зуби тварин, кістки птахів, зернятка. На малюнках епохи неоліту зустрічаються зображення давніх людей, оголених і прикрашених намистами. У розкопках найдавніших цивілізацій археологи знаходять предмети, які служили прикрасами для первісних людей. Невеликі шматочки сталактитів, декоративні камені оброблялися, перетворюючись на намисто, браслети ще задовго до того, як було споруджено перші піраміди [30].

З розвитком склоробства з'явилося скляне намисто різних форм та розмірів. Найстаршим зі всіх скляних предметів, що збереглися до наших днів, є скляна намистинка, знайдена при розкопках Єгипетського міста Фіви. У процесі вдосконалення технології виготовлення намистини ставали дедалі дрібнішими, так з'явився бісер, який арабською називався «буєра» або «бусірка» – «фальшиві перли» [14].

Стародавні єгиптяни першими навчилися виготовляти бісер, створювати з нього намиста, браслети, сітки, сукні. Символ божественної влади фараонів – «намисто Сонця» – створювався не лише із золота, а й з бісеру.

На території нашої країни вже в VI–V ст. до н.е. племенами скіфів і сарматів використовувався перли (бісер) для оздоблення одягу та взуття, предметів жіночого туалету, а на початку нашої ери бісер активно почав використовуватися і стародавніми слов'янами [30].

Найдавнішу згадку про шиття перлами (бісером) на території Русі знаходимо у Переяславському літописі. У X–XI ст., крім вишивання шовковими, золотими і срібними нитками, у слов'ян було поширеним так зване «садження» – вишивання перлами, коралами, цінним камінням.

Кількість скляних намистинок, знайдених на території Київської Русі, надзвичайно велика – близько 26 тисяч. Це здебільшого позолочені, багатобарвні або одноколірні намиста, привезені з різних країн світу, а також виготовлені місцевими майстрами. Власне виробництво бісеру в Київській Русі зародилося на початку XI ст. й досягло найвищого піднесення до середини XIII ст. У цей період дуже широко застосовувалося перлове шиття, зокрема у жіночих костюмах та у предметах церковного побуту. З XV ст. для церковного начиння та одягу, предметів церковного двору майстрині стали широко використовувати привізний венеціанський бісер, поєднуючи його з дорогоцінним камінням та перлами [23].

Розвиток склоробства на Русі надовго було перервано татаро-монгольською навалою. Лише у XVI ст. почалося його відродження у невеликих сільських майстернях. У XVIII–XIX ст. існували невеликі казенні та приватні заводи з виготовлення виробів зі скла, але свідоцтв про промислове виробництво бісеру немає. Впродовж кількох століть бісер ввозили з Венеції та Німеччини.

У другій половині XVIII ст. бісер перестає бути виключно художнім елементом, що доповнює вишивку шовком чи золотом, а перетворюється на самоцінний матеріал. Захоплення бісерним ремеслом було настільки значущим, що стало невід'ємною частиною культури та побуту українців. У XIX ст. на

зміну золотим і срібним ниткам прийшли дешевші з позолоченої та посрібленої міді, а на зміну дорогим перлам і коралам – перламутр, скляне намисто й бісер. У вишивках бісером почали застосовувати товсту вовняну пряжу – гарус та шовкові нитки, а тлом були тканина та канва [23].

Заняття бісерним рукоділлям – важлива складова дозвілля дворянської знаті у першій половині XIX ст. Коли з'явився недорогий бісер, цей вид рукоділля зайняв своє місце й у селянській хаті. Жінки та дівчата нанизували ажурні підвіски, пояси та сережки, прикрашали головні убори, створювали браслети та нагрудні прикраси (гердани, ланцюжки та ін.). Різні за формою й розмірами, орнаментом і колоритом прикраси з бісеру надавали одягу певної «святковості», розкривали талант, смак та професійність майстринь. Переливаючись на світлі всіма кольорами веселки, видаючи мелодійне подзвонювання при русі, такі прикраси робили жіночий костюм ще ошатнішим і барвистішим.

В період найбільшого захоплення бісероплетінням прикрашалися практично всі предмети побуту: ручки та чорнильниці, гаманці, шкатулки, дитячі іграшки, альбоми, скатертини тощо. Цей привабливий і міцний матеріал використовували для виготовлення гобеленів, оббивки для меблів; бісерні вишивки прикрашали предмети інтер'єру. Бісером в'язали, вишивали, ткали, виконували тиснення воску, його нанизували на дріт, нитки, кінський волос [23].

В Україні, на відміну від європейських країн, вироби з бісеру практично не призначалися для продажу. Це були роботи для душі, на радість собі та близьким. Вироби з бісеру, за поширеним тоді звичаєм, дарували родичам, сусідам, знайомим або використовували у домашньому побуті.

Чоловіки також захоплювалися бісерним рукоділлям. Особливу увагу приділяли комірам чоловічих каптанів «козирам», прикрашеним вишивкою шовком, бісером, перлами, дорогоцінним камінням. Бісер використовувався для прикраси чоловічих головних уборів, підтяжок, поясів.

Нині мистецтво бісероплетіння активно поглиблюється за двома спрямуваннями. Перший напрямок – це виготовлення прикрас, як традиційних

(ланцюжки, брошки, кольє й ін.), так й нових моделей (сумочки, гаманці, обручі на волосся, шарфи з бісеру та ін.). Другий напрямок – створення об'ємних стилізованих виробів для оформлення інтер'єру (картини, панно, писанки, фігурки тварин, квіти тощо) [2]. Невеликий букетик фіалок на туалетному столику, гілка гладіолуса на поличці, мініатюрне квітуче дерево на тлі зимового пейзажу створюють відчуття затишку та комфорту.

Бісером оздоблюють одяг та головні убори мешканці Прикарпаття, Поділля і Полісся, а особливо – гуцули з Косівщини, Рахівщини та Буковини. Декоративно-ужиткові вироби, вишиті бісером, вирізняються не лише регіональними особливостями, а й композицією орнаментів та кольоровою гамою.

1.3. Матеріали та інструменти для бісероплетіння

Матеріали та інструменти для бісероплетіння доволі прості, а сам бісер нині легко доступний та різноманітний.

Розпочинати роботу потрібно з придбання необхідних матеріалів та з обладнання робочого місця. Бісер для роботи насипають невеликими порціями на бавовняну серветку. Потрібно слідкувати за тим, щоб серветка не звисала зі столу, а руки та одяг не стикалися з бісером, оскільки він легко прилипає до вологої та ворсистій поверхні. Зберігати бісер найзручніше у прозорих пакетиках, закриваючи їх після закінчення роботи шпилькою з круглою головкою, або в прозорих баночках з кришками, що загвинчуються [11].

У якості робочого місця можна використовувати звичайний стіл. З лівого боку необхідно встановити настільну лампу. Бажано, щоб у приміщенні було ще й загальне неяске освітлення. При виготовленні складних виробів необхідно покласти на робочий стіл дошку, обтягнуту товстим шаром м'якої тканини (можна використовувати стару ковдру). Така поверхня потрібна, щоб можна було закріплювати виріб шпильками.

У роботі знадобляться такі матеріали та інструменти [9; 11]:

– бісер, стеклярус;

- голки для вишивання бісером;
- нитки синтетичні (капрон, нейлон) різних кольорів;
- волосінь (дріт) діаметром 0,16 мм;
- ножиці маленькі;
- фурнітура для біжутерії;
- допоміжні інструменти (пінцети, круглогубці, кусачки та ін.);
- баночки (контейнери) для зберігання бісеру;
- серветки.

Бісер – злегка плескаті кульки з наскрізними отворами для просування нитки [9]. Нині поширеним є бісер, виготовлений із різних матеріалів, зокрема кольорового скла, металу, кристалю, пластмаси. Зустрічається бісер ціЛЬНОфарбований (рис. 1.1, *а*) і багатоколірний (рис. 1.1, *б*), прозорий (рис. 1.1, *в*) і матовий (рис. 1.1, *г*), перламутровий (рис. 1.1, *д*). Найчастіше використовується бісер діаметром від 2 до 7 мм.

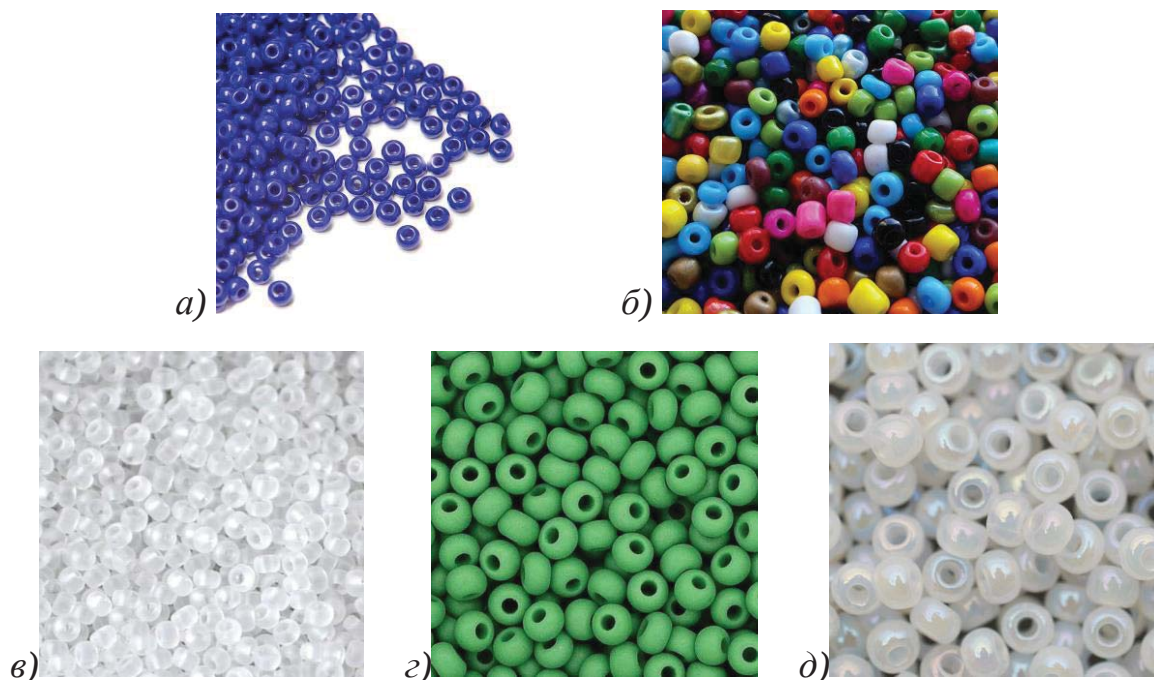

Рис. 1.1. Різновиди бісеру: *а* – одноколірний; *б* – багатоколірний; *в* – прозорий; *г* – матовий; *д* – перламутровий

Стеклярус – частинки різнокольорової (рис. 1.2, *а*) чи прозорої (рис. 1.2, *б*) скляної трубки завдовжки 4–8 мм [9].

Рис. 1.2. Різновиди стеклярусу: а – різноколірний; б – прозорий

Голки – найкраще підходять тоненькі голки, спеціально призначені для дрібних видів робіт. Для дуже дрібного бісеру використовують зазвичай голки №13 і №15. Для бісеру більшого розміру можна застосовувати голку №11.

Необхідно враховувати і характер роботи. Якщо потрібно лише вишивати бісером, то слід скористатися голкою, що вільно проходить крізь отвір бісерини без застрягання. Однак, коли треба проходити через бісерину декілька разів, то необхідно обрати більш тоншу голку, оскільки з кожним проходом діаметр отвору бісерини буде зменшуватися. Важливо обрати і правильну довжину голки (від 5 до 8 см), враховуючи вид роботи. Для створення невеликих аплікацій найбільш зручною буде коротка голка (4 – 6 см). Водночас, коли при роботі потрібно використовувати велику кількість бісеру, то доцільно обрати довшу голку, оскільки можливо одночасно нанизувати більше бісеру. Крім прямих голок (рис. 1.3, а), при роботі з бісером використовують і гачкоподібні голки (рис. 1.3, б), які найкраще підходять для вишивання об'ємних композицій, а також голки з розкладним вушком (рис. 1.3, в), які при натисканні можливо розкривати для зручності роботи.

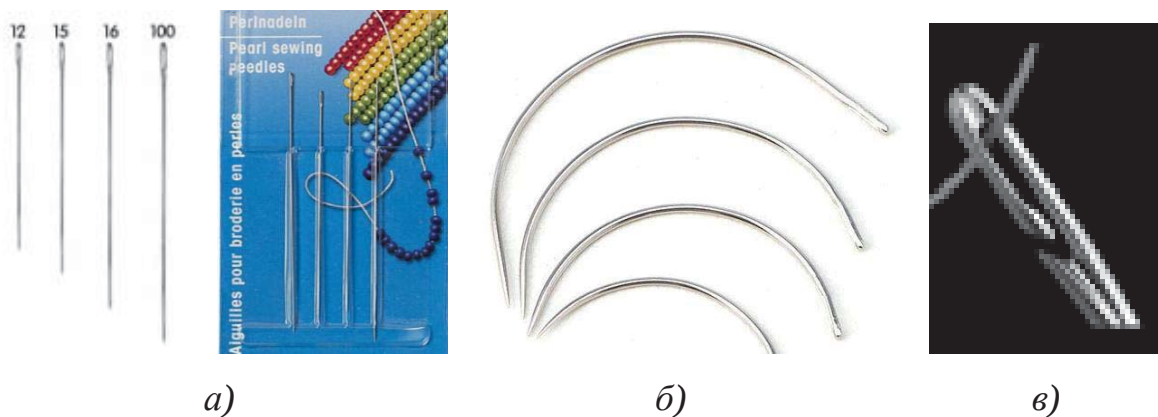

Рис. 1.3. Різновиди голок для вишивання бісером:
а – прямі; б – гачкоподібні; в – з розкладним вушком

Нитки. У роботі доцільно застосовувати будь-які нитки достатньої міцності, зокрема шовкові, нейлонові (капронові), бавовняні, гумові та ін. Шовкові нитки (рис. 1.4, а) – достатньо міцні й привабливі (красиві); нейлонові (капронові) (рис. 1.4, б) – практичні, відносно недорогі, проте важко піддаються зав'язуванню (вузли на кінцях виробу краще трохи підплавити); бавовняні нитки (рис. 1.4, в) – менш практичні, оскільки не володіють високою міцністю; гумові (рис. 1.4, г) – застосовують здебільшого для виготовлення браслетів та обручів на волосся (їх перевага полягає у тім, що для виробу не потрібен замок).

Рис. 1.4. Різновиди ниток для вишивання бісером:
а – шовкові; б – нейлонові (капронові); в – бавовняні; г – гумові

Волосінь. Найкраще використовувати тонку м'яку волосінь, яка характеризується високою міцністю, проте, як і нейлонові нитки, важко піддається зав'язуванню (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Волосінь для бісерного рукоділля

Дріт. Дріт, як і волосінь, використовують здебільшого для створення об'ємних композицій, оскільки при цьому забезпечується надійна жорсткість

конструкції. Для робіт із прозорих бісеринок краще використовувати волосінь, а непрозорі бісеринки краще нанизувати на дріт.

Ножниці. Найкраще використовувати малі ножниці, подібні до манікюрних (рис. 1.6). Зберігати ножниці необхідно у футлярі.

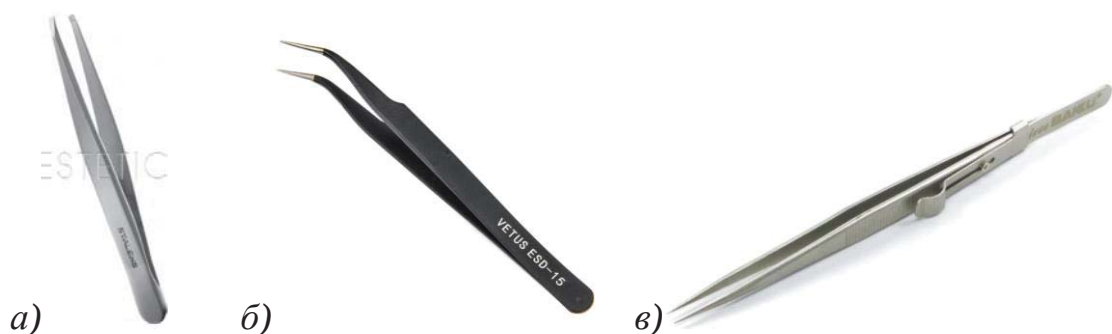
Рис. 1.6. Ножниці для бісерного рукоділля

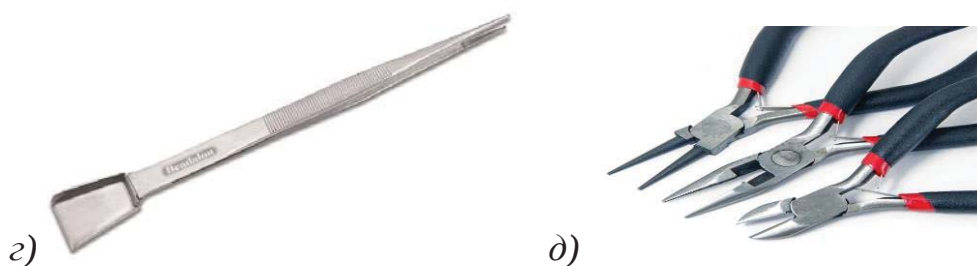
Фурнітура для біжутерії – шпильки, замочки з вушками, швензи для сережок, з'єднувальні кільця та ін. (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Фурнітура для бісерного рукоділля

Допоміжні інструменти – найчастіше використовують прямий пінцет (рис. 1.8, а), пінцет з відігнутими кінчиками (рис. 1.8, б), пінцет з фіксатором (рис. 1.8, в), пінцет з совочком (рис. 1.8, г), а також круглогубці, кусачки та ін. (рис. 1.8, д).

*Рис. 1.8. Допоміжні інструменти для бісерного рукоділля:
а – прямий пінцет; б – пінцет з відігнутими кінчиками; в – пінцет з фіксатором;
г – пінцет з совочком; д – круглогубці, плоскогубці, кусачки*

Баночки (контейнери) – потрібні для надійного зберігання бісеру. Найбільш доцільно використовувати прозорі варіанти (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Контейнери для зберігання бісеру

Серветки. Використання серветок із щільної тканини (оксамит, щільний льон) на робочому столі дасть змогу затримувати бісеринки, що падають.

Для зберігання матеріалів та інструментів необхідно мати окрему коробку чи сумочку.

1.4. Основні види орнаментів у мистецтві бісероплетіння

Орнамент – це узор, що містить у своєму складі елементи, які ритмічно повторюються. Орнаменти формувалися і вдосконалювалися впродовж тривалого періоду заодно з історією та культурою того чи іншого народу, віддзеркалюючи автентичні національні риси, територіальні особливості, художні традиції [13].

Існують різні види орнаментів, які класифікуються за такими ознаками [13]:

1. За зображенням елементів і мотивів:

– геометричний – формується з точок, трикутників, квадратів, прямокутників, ромбів, кіл, а також із прямих, кривих (спіралі, зигзаги) та ламаних (меандри) ліній;

– рослинний – складається із зображень стилізованих природних форм: стовбурів дерев, гілок, листків, бруньок, стебел, квітів, овочів, фруктів та ін.;

– тваринний (аніمالістичний або зооморфний) – складається із стилізованих зображень представників тваринного світу: коней, оленів, баранів, зайців, орлів, соколів, павичів, зозул, голубів, ластівок, півнів, качок та ін.;

– людський (антропоморфний) – складається із стилізованих зображень людських фігур (дитячих, чоловічих або жіночих) та окремих частин тіла;

– змішаний – поєднує в собі два або декілька розглянутих вище видів орнаменту, наприклад, рослинно-геометричний, рослинно-тваринно-геометричний тощо. Крім цих видів орнаментів, існують геральдичні, шрифтові, міфологічні, символічні та ін.

2. За розташуванням елементів і мотивів на поверхні предмета:

– стрічковий (смужковий) – поєднує елементи і мотиви у смузі, якою обрамляються краї поверхні предмета по довжині, висоті, ширині, колу, периметру тощо;

– сітчастий (килимовий) – складається з повторюваних елементів і мотивів, якими заповнюється вся поверхня предмета або центральна його частина;

– центричний (розетковий) – складається з круглого орнаментального мотиву – розетки, розташованої у центральній частині поверхні предмета.

3. За взаємним розташуванням елементів і мотивів в орнаменті:

– симетричний – складається з взаємно впорядкованих елементів і мотивів, що розташовані на осях симетрії або їх системах;

– асиметричний – вирізняється вільним розташуванням елементів і мотивів;

– композиційно-замкнутий – формується з елементів і мотивів, обмежених певними геометричними формами.

Для бісерного рукоділля найбільш характерним є геометричний, стрічковий або сітчастий орнамент. Геометричний орнамент є характерною ознакою західноукраїнських бісерних оздоб XIX ст., домінує він і в творах пізнішого періоду [6].

Основу геометричних композицій художніх бісерних виробів становили мотиви ромба, шестикутника, хреста, зигзагу, трикутника. Узори ранніх бісерних оздоб мали переважно лише один мотив.

Ромб – найпоширеніший мотив українських бісерних оздоб (рис. 1.10). Чимало вчених сходяться на думці, що його треба трактувати як символ жіночого начала в природі [6]. Найархаїчніші варіанти ромба у бісерних прикрасах українців збереглися в композиціях західно-подільських стрічкових герданів.

Рис. 1.10. Браслет з орнаментом у формі ромбів

Рис. 1.11. Кольє з орнамент у формі шестикутників

Шестикутник (рис. 1.11) в орнаменті українських прикрас із бісеру тісно пов'язаний з ромбом: у шестикутнику зазвичай поміщали один або декілька ромбів, і тоді він сприймався як найбільший ромб, у якого зрізані верхня та нижня вершини. Такий шестикутник, або ромб, із меншим ромбом усередині – типовий мотив центральної смуги в узорах криз.

Хрест (рис. 1.12) в орнаменті українських народних оздоб з бісеру за поширеністю посідає друге місце після ромба. Він є одним з найвідоміших у світовій культурі. З поширенням християнства, яке обрало хрест своїм символом, хрещаті форми набули виняткового сакрального змісту. Отож доречно говорити

про подвійну семантику цього знаку в українському народному мистецтві – як символу сонця-оберегу й водночас християнської віри [6].

*Рис. 1.12. Браслет, орнамент
Якого складають хрести
та трикутники*

*Рис. 1.13. Браслет з орнаментом
у формі свастики*

Свастика (рис. 1.13) – рідкісний мотив стрічкових герданів, виконаних технікою нанизування. В орнаментиці бісерних творів свастика має форму скісного хреста із двома заломленими променями на протилежних кінцях одного з рамен. Таку ж форму мотиву можемо бачити й у творах народного ткацтва та вишивки, на яких цей трапляється значно частіше, ніж на прикрасах з бісеру [6; 9].

Зигзаг (рис. 1.14) поширений в орнаментиці усіх видів українського народного мистецтва. Його семантика пов'язана з водною стихією й означає безперервний рух та розвиток. У первісних культурах водну стихію обожнювали як невичерпне джерело життя, за допомогою якого зароджується інша велика стихія – земля [6; 9].

*Рис. 1.14. Браслет з
орнаментом у формі загзагу*

*Рис. 1.15. Браслет з орнаментом
у формі розетки*

Трикутник в орнаменті українських бісерних оздоб, а також тканих виробів та вишивок, переважно виконує роль додаткового мотиву, заповнюючи простір поміж основними – ромбами, хрестами чи зигзагами (див. рис. 1.12). Трикутник – один зі знаків землі, а водночас графічний варіант символу родючості.

Розета (рис. 1.15) є доволі поширеним мотивом геометричних композицій українських бісерних оздоб кін. XIX – поч. XX ст. У прикрасах з бісеру різні варіанти розети найбільше нагадують квіти та зірки.

Геометризований орнамент (рис. 1.16) – це візерунок зі східчастими контурами. Такий графічний спосіб просторового рішення появився в орнаментиці народних виробів з бісеру на початку XX ст. завдяки впровадженню техніки ткання, яка дозволила створювати наближені до природних реалій зображення: рослин, птахів, тварин, людей [9].

Рис. 1.16. Фрагмент тердану з геометризованим орнаментом

Гірлянда (рис. 1.17) – безперервна хвиляста лінія, по обидва боки якої розміщені листки та квіти – найвідоміший геометризований мотив бісерних стрічок. Правдоподібно, що гірлянда є трансформацією зигзагу: завітчана кривулька появилась під впливом новомодних тенденцій у народній орнаментиці. Для квітів використовували бісер переважно червоних та синіх відтінків, а для листя – зеленого спектру [9].

Рис. 1.17. Гердан з орнаментом «гірлянда»

Рис. 1.18. Браслат-оберіг з орнаментом «Берегиня»

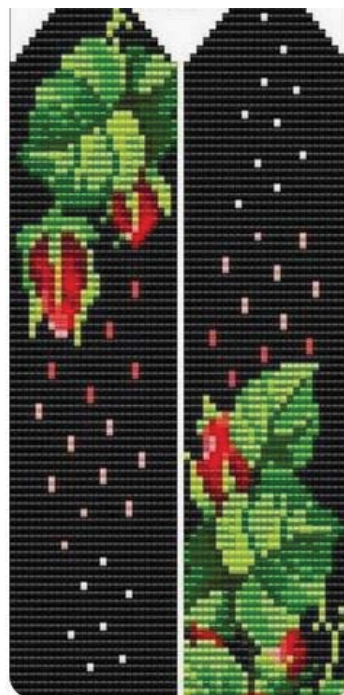
Галузка – невелика гілка з листками та квітами – мотив, який в геометризованому орнаменті українських народних прикрас із бісеру за поширеністю дещо поступається гірлянді. Проте він є не менш цікавим, аніж мотив гірлянди. На особливу увагу заслуговують композиції з галузкою, які зберегли деякі автентичні риси локальних осередків традиційного мистецтва українців.

Берегиня (рис. 1.18) – знак-оберіг, добре відомий у культурі східних слов'ян з дохристиянських часів. Завдяки своїй глибокій укоріненості в українській культурі берегиня ще на початку XX ст. була одним з провідних мотивів буковинської вишивки [11].

Квітка належить до вельми поширених геометризованих мотивів орнаментики українських бісерних прикрас I половини XX ст. У композиціях тканих герданів вона завжди має форму розети. Власне така її графема поки ще дуже близька до геометричного візерунка. Водночас обриси квітки, що є частиною мотиву галузки, надзвичайно різні: від стилістично спрощених до натуралістичних (рис. 1.19).

Рис. 1.19. Гердан з квітковим орнаментом

Рис. 1.120. Гердан з мотивами листя

Мотив *листка* (рис. 1.20) в геометризОВАНИХ узорах бісерних оздоб траплявся ще рідше, аніж мотив квітки. Його можна бачити в орнаменті, рапорт якого складається лише з листка або ж із не з'єднаних між собою ромбового листка та чотирипелюсткової квітки. Загалом, мотив листка, як і мотив квітки, переважно виступав елементом складніших мотивів гірлянди чи галузки.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ З МИСТЕЦТВОМ БІСЕРОПЛЕТІННЯ

2.1. Вибір об'єктів праці для вишивання бісером

Важливим етапом організації шкільних занять з вишивання бісером є правильний відбір об'єктів праці, передусім суспільно значущих за змістом. Декоративно-ужиткові вироби, одержані бісероплетінням, мають відповідати таким основним вимогам [7; 22]:

1. Послідовність створення виробу повинна включати операції, передбачені навчальною програмою.

З метою забезпечення стійкості інтересу школярів до роботи, рекомендується виготовляти не більше двох подібних, чи однотипних виробів.

2. Завдання, які виконують учні, повинні носити посильний характер щодо якості одержаних виробів та відповідати запланованим часовим межам.

Дана вимога накладає на педагога значний ступінь відповідальності, оскільки вчитель визначає та окреслює найбільш раціональні норми часу. Для цього він повинен опиратися на свій власний досвід у виготовленні подібного виробу та вносити, за необхідності, відповідні поправки, а також зважати на рекомендації своїх колег.

3. Згідно свого призначення та технології створення виріб має бути максимально зрозумілим для сприйняття школярами.

Дана вимога вкрай актуальна у випадках, коли школярі працюють над створенням різних виробів. Необхідно підібрати такі об'єкти для вишивки бісером, щоб технологія їх виготовлення була зрозуміла та не викликала в учнів особливих труднощів.

4. Виготовлення учнями декоративно-ужиткового виробу має супроводжуватися проявами творчої активності: при виконанні технічного проєкту, розробці форми й орнаментальної композиції, підборі кольорової гами.

5. У процесі виготовлення виробу в учнів повинно розвиватися позитивне ставлення до праці та її результатів.

Найкращих педагогічних результатів можливо досягти лише у випадку, коли навчальна діяльність учнів чітко спланована й враховує інтереси та бажання школярів, їх індивідуальні особливості, а також спрямована на розвиток й удосконалення таких рис особистості, як почуття колективізму, відповідальність за доручену справу, критична самооцінка, свідомо дисципліна та ін.

6. При виготовленні виробу має реалізуватися принцип політехнічної спрямованості знань та забезпечуватися комплекс міжпредметних зв'язків.

Педагог має розкрити перед школярами «загальний характер» технічних знань і вмінь, які потрібно вміти «виокремлювати» із суміжних навчальних дисциплін (фізика, креслення, математика та ін.) й використовувати у нових навчально-виробничих умовах.

7. З метою створення якісного декоративно-ужиткового виробу потрібно, щоб у майстерні була належна матеріально-технічна база, що є головним чинником ефективної організації навчально-трудового процесу та умовою для виховання культури праці.

8. Процес створення виробу має здійснюватися відповідно до наукової організації праці, що передбачає раціональне облаштування учнями своїх робочих місць, правильне зберігання інструментів та матеріалів, дотримання оптимального навчально-трудового розпорядку.

9. Ефективність процесу виготовлення виробу забезпечується раціональним застосуванням допоміжного устаткування та матеріалів, технологічно виваженою послідовністю виконання учнями трудових прийомів.

10. Виготовляючи виріб, учні повинні економно використовувати матеріали, бережливо ставитися до інструментів й обладнання.

11. Створений учнем виріб повинен базуватися на мистецьких традиціях певного регіону, а ознайомлення з технологією виготовлення традиційних декоративно-ужиткових виробів – сприяти прилученню до ознайомлення з

історією свого регіону, національних традицій, духовних цінностей з тим, щоб виховувати національно свідому, культурно й духовно багату особистість.

12. Декоративно-ужитковий виріб повинен сприяти формуванню у школяра естетичної культури, художнього смаку, стимулювати потяг до мистецтва, творення прекрасного, удосконалювати творчі здібності, акуратність у роботі.

2.2. Загальні методичні рекомендації щодо виготовлення прикрас із бісеру

Трудова діяльність людини завжди передбачає наявність певної системи відповідних знань й умінь. Від того, наскільки рано дитина стикається у житті з будь-якими видами діяльності, тим легшими і звичнішими вони видаватимуться пізніше. Проте значний інтерес викликатимуть лише ті заняття, в яких передбачена активна творча участь індивіда. Нині вже ніхто не ставить під сумнів те, що творчість є потужним джерелом людської активності, проявом її креативності. Реалізуючи завдання виховання молодого покоління, учителю потрібно забезпечити належні умови для формування творчого потенціалу школярів. Навчання учнів будь-яких видів творчості (технічної, художньої, інтелектуальної та ін.) – це складне завдання, тому важливим є сформулювати й розвинути у школярів стійкий інтерес до творчого процесу. Залучити учнів до творчості спроможний лише той учитель, який сам є творчою особистістю [9].

Формуючи творчі здібності підлітків на уроках трудового навчання, учитель має активно використовувати всі відомі форми, методи і засоби розвитку естетичної культури підлітків, здатність «споглядати» об'єктивну реальність й уміння виокремлювати все те добре, світле і радісне [11].

У всіх учнів природою закладені неабиякі потенційні можливості та здатності, які найбільш просто і легко розвивати у процесі навчальної художньо-трудової діяльності, зокрема на заняттях з бісероплетіння. Позаяк бісерне рукоділля є одним з видів народного декоративно-ужиткового мистецтва, то

школярі мають змогу на уроках детально ознайомлюватися із засадничими правилами композиції, особливостями будови візерунку, правилами формоутворення й узгодження кольорів та ін.

На уроках трудового навчання підлітки залучаються до конструювання, вивчають різні техніки і технології, створюють різні декоративно-ужиткові вироби з бісеру. Звісно, на уроках учитель обмежений часом, змістом і обсягом навчальної програми, тому об'єкти роботи підбираються такі, які можливо виконати протягом 1–2 уроків.

Розрізняються три основні форми організації роботи учнів на уроці: колективна, групова та індивідуальна [22]. Навчаючи виготовленню бісерних прикрас, учителю необхідно об'єднувати школярів у невеличкі групи (творчі бригади), враховуючи особливості характерів, естетичні смаки, інтелектуальні можливості, уподобання та ін. Адже є учні, в яких увага під час роботи стабільна, інші – спочатку захоплюються, одразу беруться до роботи, однак через певний час їхнє натхнення вичерпується, втрачається інтерес і бажання завершити розпочату справу.

Формуючи невеличкі групи, учнів необхідно підбирати так, щоб серед них були «ведучі» і «ведені». «Ведучі» – це цілеспрямовані діти, захоплені процесом творчості, займаються розробкою нових форм і композицій, натомість «ведені» виконують допоміжну функцію: відбирають матеріали, нанизують бісеринки на дротики чи нитки, складають невеличкі блоки майбутнього виробу. Тоді всі разом задоволені кінцевим результатом роботи, адже при такій методиці навіть пасивні учні захоплено виконують доручену роботу [20].

Уроки розпочинаються з підготовки робочих місць, придбання інструментів і матеріалів, виготовлення простих пристосувань, а також з вивчення норм та правил безпечної праці. Від цього залежить уся подальша художньо-трудова діяльність учнів у класі.

План навчально-виховної роботи на семестр складається на основі нормативної програми з трудового навчання для загальноосвітніх навчальних закладів. При плануванні і проведенні уроків слід досягати навчальних і

виховних завдань, урахувати знання й вміння, сформовані у школярів на заняттях образотворчого мистецтва, художньої вишивки, креслення, історії, народознавства тощо. Крім того, необхідно запланувати проведення екскурсій на художні виставки, у краєзнавчі та етнографічні музеї, організувати зустрічі з народними майстрами та професійними художниками.

Учитель на уроках повинен надавати учням індивідуальну консультацію, бо створення декоративної композиції від підготовчого етапу до втілення творчого задуму в матеріалі вимагає часом довготривалого процесу і корекції помилок. Робота на початковому етапі проводиться за зразками, тоді учням легше засвоїти технологію. Щоб учні зацікавились технологією виготовлення бісерних прикрас, учитель пропонує їм більш доступну, зрозумілу, цікаву за декоративними результатами роботу. Перше завдання має бути невеличким за обсягом, його учні мають виконати за одне, максимум – два заняття. Практика роботи свідчить, що підлітки охоче беруться за складні, об'ємні вироби, бо це відповідає їхнім інтересам і можливостям. Проте деякі учні не усвідомлюють, що для виготовлення складної композиції, крім бажання, необхідні відповідні навички, досвід та вправність. І тоді вчитель радить учням такі об'єкти праці, які вони легко можуть виготовити [20].

Створені дітьми естетичні речі приносять задоволення не лише своїми творчими результатами, вони усвідомлюють, що успішно подолали труднощі та оволоділи мистецтвом створювати красу навколо себе. Перший урок має бути загальним для всіх учнів. Вироби для нього вчитель повинен виготовити власноруч або використати учнівські роботи з попередніх років, а також підготувати репродукції декоративних виробів, опубліковані в журналах, книгах, листівках.

Учитель також повинен розробити інструкційно-технологічні карти на виготовлення типових виробів з бісеру. Педагог повинен зважити, що на виконання завдання будь-якого типу за однаковим зразком кожному учневі потрібний різний час. Поки один ледь встигне завершити перший виріб, інший –

розробить декілька композицій та втілить їх у матеріалі. У цьому полягає специфіка індивідуальної творчої діяльності на уроці [22].

З першого ж уроку потрібно привчати учнів до самостійної роботи. Одержавши від учителя зразок-малюнок першого завдання, учень повинен самостійно перевести його у вибраний матеріал і розпочати роботу. Використання зразків можливе на стадії загального ознайомлення із специфікою того чи іншого виду ДУМ. У подальшому головною стає самостійна творча робота учнів.

Ефективним засобом у навчанні бісерному рукоділлю є демонстрування робіт, виконаних учнями на заняттях та у позаурочний час. Щоб учні не втрачали зацікавленості до роботи над одним виробом, рекомендується підводити підсумки за кожен урок, відзначати результативність й обґрунтовувати значення художньої праці в житті та побуті людини. При виконанні учнями складного завдання, коли кінцевий результат буде отриманий протягом значного періоду часу (6–8 годин), учитель проводить тематичне оцінювання умінь та навичок школярів шляхом демонстрування групових та індивідуальних робіт. У цьому випадку вони наочно бачать те, що встигли зробити протягом відведеного часу. Це стимулює подальшу продуктивну роботу школярів [22].

На поточних чи проміжних переглядах учнівських робіт учитель фіксує увагу школярів на досягнутих результатах, ставить нові навчально-виховні та творчі завдання. Загальний перегляд робіт можна організувати тоді, коли виконується складне завдання, і вчитель бачить, що не в змозі надати допомогу учням в індивідуальному порядку, або коли у багатьох школярів повторюється одна й та ж помилка. При такому перегляді учні беруть участь в обговоренні типових помилок і недоліків, привчаються до самоконтролю. Вчителеві доцільно відзначити роботи кращих учнів. Це стимулює піднесення емоційного настрою школярів, посилює зацікавленість та ентузіазм в роботі, є фактором припливу натхнення та нових творчих сил.

Коли створена певна кількість робіт з бісеру, потрібно організувати виставку з наступним її обговоренням. Школярі висловлюють свої судження

щодо декоративного матеріалу, форми, технологічних особливостей виготовлення та опорядження декоративно-ужиткового виробу. Поступово набуті уміння аналізувати, давати оцінку виробу сприятимуть розвитку в учнів творчого мислення. Значна роль у формуванні цієї якості належить учителю, який скеровує весь хід обговорення, тактовно вносить поправки у відповіді школярів з оцінювання позитивних сторін і недоліків у виконаних роботах, підводить підсумок дискусії.

При виконанні першої композиції в матеріалі учні ознайомлюються з певним (одним чи двома) прийомами роботи, при виготовленні наступного виробу – засвоюють інші декоративні техніки і прийоми. Тому з-під рук школярів на початках виходитимуть роботи, далекі від досконалості, однак у них буде відчуватися певна зацікавленість, емоційність сприйняття навколишнього світу. У цьому й полягає їх головна цінність, адже знання й уміння прийдуть поступово, проте індивідуальність творів буде зберігатися.

Важливе значення має організація безпечних умов роботи школярів. Питанням охорони і гігієни праці, правилам безпечної роботи потрібно приділяти підвищену увагу, враховуючи технологічні особливості виготовлення кожного з видів бісерних виробів.

Учні мають добре засвоїти, що у процесі виготовлення прикрас із бісеру необхідно дотримуватися таких основних правил безпечної праці [22]:

- зберігати голки тільки в спеціально призначеному місці;
- при ускладненому проходженні голки крізь бісеринку використовувати наперсток;
- не користуватися іржавими чи зігнутими голками;
- зберігати ножиці тільки в спеціально призначеному місці – на підставці або в робочій коробці;
- передавати ножиці у зімкнутому стані ручкою до переду;
- ножиці повинні бути точно відрегульовані та заточені;
- ножиці розташовувати зімкнутими лезами від себе;
- при різанні вузьке лезо ножиць розташовувати знизу.

На завершальному етапі навчального року, разом з підсумковою виставкою творчих робіт учнів, необхідно провести конкурс на розробку кращої композиції, відібрати та відзначити найбільш вдалі творчі роботи. Це сприятиме прилученню інших учнів школи до народного ДУМ.

Навчаючи дітей бісерному рукоділлю, необхідно правильно підібрати теоретичний матеріал, який має включати короткі відомості про історію декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема бісерне рукоділля, закономірності та принципи побудови композиції і розробки форми, особливості підготовки композиційних схем-орнаментів, специфіку поєднання та символіку кольорів, технологію обробки матеріалів, їх декоративні й технологічні властивості, правила й прийоми роботи з ручними інструментами, вимоги техніки безпеки і норми охорони праці.

У бесідах-інструктажах необхідно знайомити школярів з особливостями чергового завдання та його обсягом. Застосовуючи цей інформаційний матеріал, учитель має можливість не лише сформулювати в учнів майстерність виготовлення бісерних прикрас, але й розвивати їхні естетичні смаки, повагу до художніх ремесел, розуміння краси навколишнього світу, виховувати національні цінності.

Перед початком виготовлення кожного виробу з бісеру доцільно нагадувати учням такі основні правила [30]:

1. Перед початком роботи раціонально організувати власне робоче місце.
2. Ознайомитися з правилами безпечної праці.
3. Щоб уникнути недоліків у роботі, необхідно працювати лише за інструкційно-технологічною картою.
4. Роботу виконувати охайно, бути уважним.
5. У процесі роботи на кожному етапі контролювати правильність виконання виробу.
6. Прислухатися до порад вчителя й однокласників.

Серед основних порад щодо виготовлення виробів з бісеру необхідно звернути увагу школярів на таке [25; 30]:

1) з крупним бісером легше працювати, однак вироби з дрібного бісеру будуть витонченішими;

2) щоб на виробі краще було видно орнамент, слід використовувати кольоровий матовий бісер, натомість використання блискучого парчевого чи райдужного бісеру знижує сприйняття кольорової гами;

3) світлі бісерні елементи на темному фоні видно краще, ніж темні – на світлому;

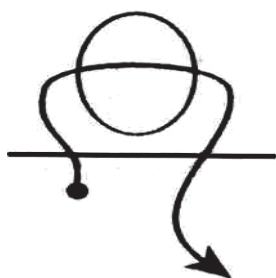
4) якщо при тісному нанизуванні серед темного розмістити прозорий або напівпрозорий бісер світлих відтінків, то останні потьмяніють, «загубляться»;

5) при виготовленні вишитих виробів на темному фоні (наприклад міні-картин), слід обережно використовувати прозорий бісер, адже крізь нього просвічується фон і колір втрачає насиченість.

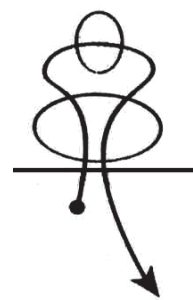
2.3. Методика формування у школярів навичок виконання вишивальних швів з бісеру

Нині у мистецтві вишивання бісером використовують велику кількість різноманітних технік, кожна з яких передбачає виконання відповідних вишивальних швів та прийомів, основні з яких необхідно засвоїти учням на уроках трудового навчання.

На початку занять важливо навчити школярів закріплювати бісеринки на матеріалі. При цьому можуть використовуватися два способи: гудзичком (рис. 2.1) та з використанням меншої за розміром бісеринки (рис. 2.2).

Рис. 2.1. Спосіб фіксування бісеринки як гудзичка

Рис. 2.2. Спосіб фіксування з використанням меншої бісеринки

Наступним етапом після формування початкових умінь є вивчення учнями різноманітних швів [6; 9; 11; 21; 25; 30]:

1. Шов «уперед голкою» – він подібний до відомого найпростішого однойменного ниткового шва (рис. 2.3), коли на кожен стібок з лицевого боку нанизується одна бісерина. При цьому довжина стібка з лицевого боку має бути рівною розміру бісерини, а стібки з виворітного боку мають бути коротшими. При вишиванні бісерини знаходяться між собою на деякій віддалі і утворена лінія виходить ніби «штриховою».

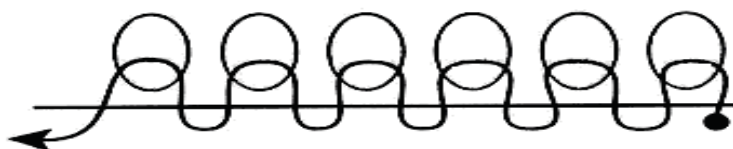

Рис. 2.3. Послідовність утворення шва «уперед голкою»

2. «Рядковий» шов – прийом вишивання бісером, також подібний до традиційного вишивання нитками. Бісерини в ряду розташовують щільно, лише важливо, щоб вони не налазили одна на одну. Для закріплення рівної щільної лінії з бісеринок необхідно, завершивши ряд, протягнути волосінь через усі отвори та надійно закріпити на тканині (рис. 2. 4). Коли необхідно забезпечити штрихову лінію, то між бісеринками залишають невеличку відстань.

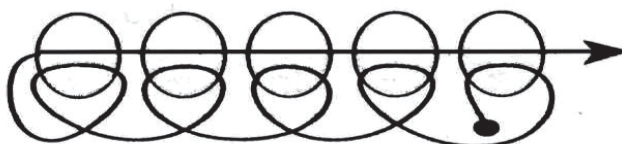

Рис. 2.4. Послідовність утворення і закріплення «рядкового» шва

3. «Стебловий» шов – забезпечує суцільну рівну лінію з бісеринок та, знову ж таки, нагадує традиційний нитковий шов (рис. 2.5).

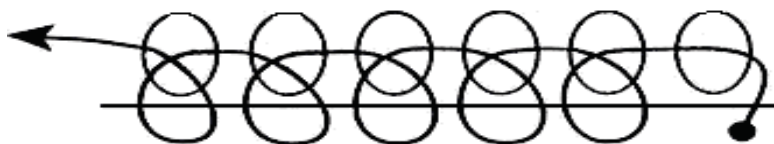

Рис. 2.5. Послідовність утворення «стеблового» шва

4. «Арковий» шов – використовують для утворення вільного рядка, коли бісерини не притуляються між собою занадто щільно (рис. 2.6). У процесі виконання даного шва нанизують на волосінь не одну, а одразу кілька бісерин, однак закріплюють не всі, а лише останню з них. Далі нанизують на волосінь ще кілька бісерин і аналогічно закріплюють лише одну – останню.

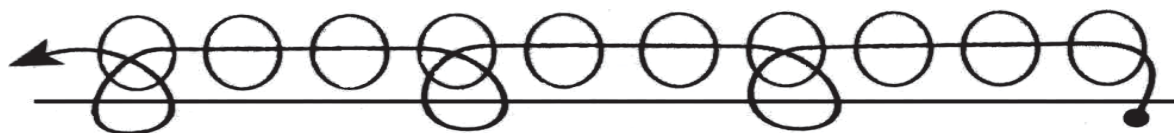

Рис. 2.6. Послідовність утворення «аркового» шва

5. Шов «уприкріп» – поширений у бісерному рукоділлі, коли бісерини надягають на волосінь, яку спрямовують вздовж лінії рисунка (орнаменту) і фіксують малими поперечними стібками-петельками. При цьому голку спрямовують на лицьову сторону між окремими бісеринами, захоплюючи тим самим нитку і притискаючи її до тканини; стібки виконують через 1 – 3 бісерини (рис. 2.7).

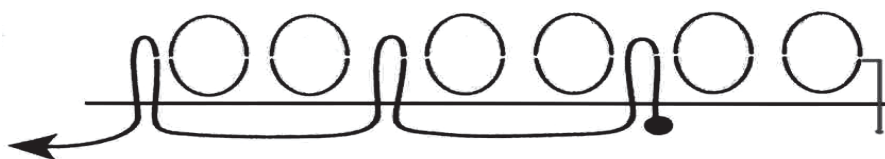

Рис. 2.7. Послідовність утворення шва «уприкріп» з 2-ма бісеринками

6. Двохсторонній шов «уперед голка» – використовується для отримання щільних рядів з різних сторін полотна, причому довжина стібка має бути рівною величині бісеринки (рис. 2.8).

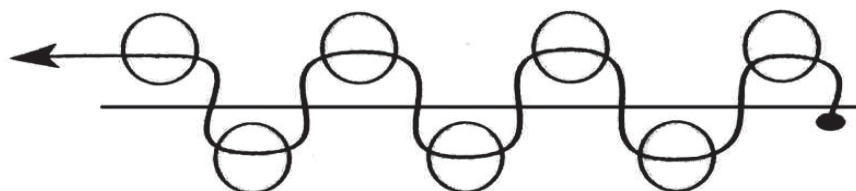

Рис. 2.8. Двохсторонній шов «уперед голка»

7. Шов «сполучення стеблового шва з рядковим» – двохсторонній шов при якому на лицевій стороні тканини виконують стебловий шов, а на зворотній – рядковий (рис. 2.9, а – е).

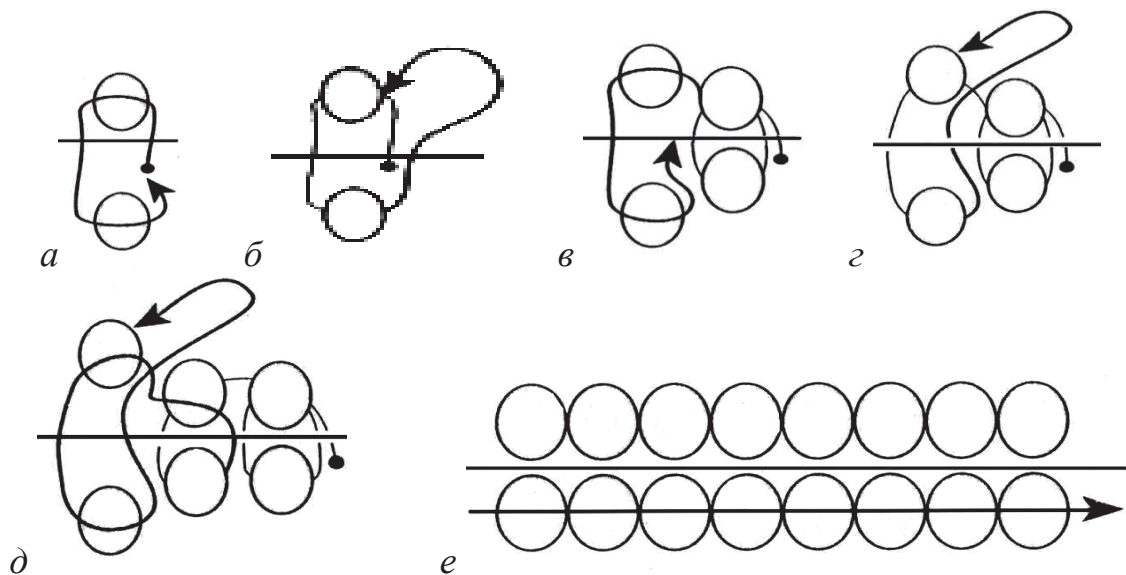

Рис. 2.9. Послідовність «сполучення стеблового шва з рядковим»

8. Двохсторонній шов «уприкріп» – виконують у такій послідовності: набирають на волосінь бісеринки, спрямовують її вздовж контуру орнаменту на лицевому боці тканини. Фіксуючи волосінь з бісером стібками, нанизують на голку бісеринки зі зворотної сторони тканини. На завершальному етапі виконання шва, пропускають волосінь через отвори бісеринок, закріплених на стібках (рис. 2.10).

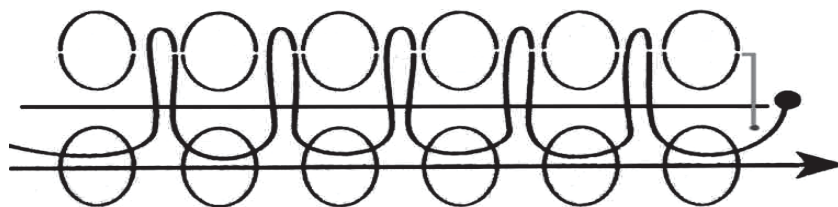

Рис. 2.10. Послідовність утворення двостороннього шва «уприкріп»

9. «Монастирський» шов – подібний за виконанням до нижніх стібків у вишиванні хрестиком, тобто стібки з бісером на лицевому боці спрямовуються по діагоналі, а зі зворотного – виконують вертикальними. На кожен зі стібків лицевої сторони надягають по одній бісерині (рис. 2.11).

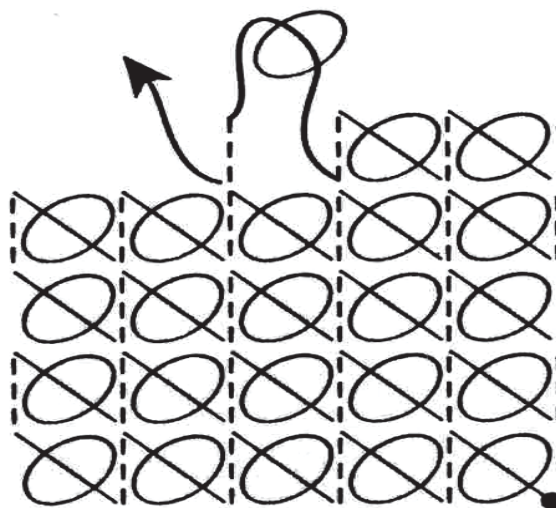

Рис. 2.11. Послідовність виконання «монастирського» шва

Після формування навичок техніки виконання вишивальних швів з бісеру, учні приступають до виготовлення декоративно-ужиткових виробів (міні-картин, гаманців, чохлів для мобільних телефонів та ін.). При цьому учні спочатку виготовляють вироби за зразками, а пізніше – за власноруч розробленою композицією.

Існує два способи виготовлення виробів, коли поверхню тканини суцільно вкривають орнаментом або малюнком з бісеру [25]:

1) вишивання згідно вільного контуру – виконується так, щоб ряди бісерінок розташовувалися вздовж обрисів рисунка (орнаменту), а наступні ряди – нашивалися впритул до попередніх, акцентуючи напрямом шва на формі виробу. Графічним базисом для таких вишивок може слугувати довільне зображення: герої мультфільмів, «валентинки», натюрморти, пейзажі тощо;

2) вишивання паралельними рядами – виконується вертикальними або горизонтальними рядами «стеблового» чи «аркового» шва. При цьому застосовують рисунки, розграфлені на клітинки або орнаменти, що призначені для вишивання хрестиком.

У процесі вибору рисунка для вишивання рядами, учні повинні враховувати той факт, що бісеринки володіють дещо продовгастою формою: довжина (відстань паралельна отвору) майже в 1,2 рази менша від її діаметра. Відтак, при користуванні зображенням, розграфленим на клітинки, вишитий

рисунок здаватиметься ніби сплюснутим вздовж рядів. Дане явище малозамітне на бісерних пейзажах і натюрмортах, однак портрети будуть виглядати дещо спотвореними. Щоб вишитий бісером рисунок не здавався сплюснутим, учням потрібно виготовити прозорі трафарети зі співвідношенням сторін клітинок – $1 \times 1,2$.

У ході занять з вишивання бісером школярі одержують багато корисних знань й умінь: ознайомлюються з інструментами і матеріалами, вивчають різні способи виконання швів, послідовність перенесення малюнків та виготовлення декоративно-ужиткових виробів, самостійно стилізують природні форми та розробляють орнаментальні композиції. Інтерес, що виникає до майбутнього виробу, викликає в учнів бажання виконувати необхідну, хоч іноді не зовсім приємну фізичну роботу. Фізичні зусилля, пов'язані з трудовими діями, сприяють розвитку й зміцненню кістково-м'язової системи дитячого організму, вдосконалюють координацію рухів [30].

На заняттях з вишивання бісером учні набувають моторних умінь, у них виникають нові умовно-рефлекторні зв'язки, виробляється спритність і вправність рухів рук, розвиваються волюві якості, зокрема посидючість, наполегливість, почуття відповідальності за виконувану роботу, акуратність та ін.

2.4. Методика ознайомлення учнів з технологією виконання прикрас технікою «нанизування»

Підготовка ниток до роботи. Щоб нитка не скручувалася під час роботи, бажано обробити її бджолиним воском. Спочатку необхідно притиснути нитку великим пальцем руки до шматка воску і двічі-тричі протягнути по всій довжині. Залишки воску акуратно зняти.

Рекомендують брати нитку завдовжки не більше 1,5–2 м. За необхідності з кінців капронової нитки можна зробити голку. Для цього треба обробити їх лаком для нігтів або клеєм ПВА на довжину 5–6 см. Пальцем зняти залишки

лаку чи клею, злегка підкручуючи нитку в напрямку заводського скручування і дати висохнути. Повторити операцію двічі-тричі. Обрізати кінці нитки навскіс гострими ножицями і залишити для висихання [9; 11].

Закріплення кінців нитки. Розпочинаючи роботу над виробом, необхідно надійно закріпити нитку навколо першої бісеринки, як показано на рис. 2.1, а. Завершуючи роботу, нитку закріплюють, як на рис. 2.1, б.

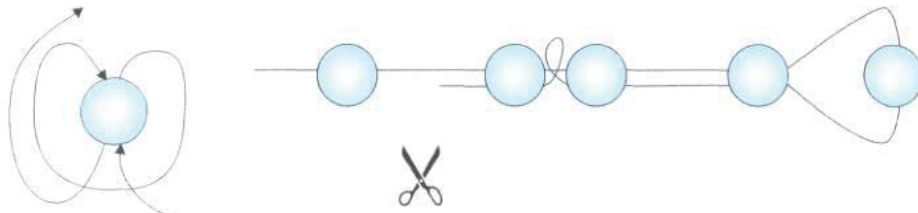

Рис. 2.1. Закріплення кінців нитки:
а – на початку роботи; б – наприкінці роботи

Нарощування довжини ланцюжка. Якщо ланцюжок ще не доплетений, а нитка вже закінчилася, потрібно завершити плетіння ланцюжка у зворотному напрямку приблизно на 2 см і закріпити нитку акуратним вузликом. Обрізати кінець нитки, залишаючи 2–3 мм, й акуратно сплавити їх запаленим сірником. При цьому потрібно бути вкрай обережним, щоб не перепалити нитку. Після цього слід взяти нову нитку і, приєднавши її до ланцюжка, продовжувати плетіння.

Прикріплення застібки. Застібка кріпиться до виробу за допомогою додаткової нитки після того, як він виготовлений. Довжину і вид застібки обов'язково беруть до уваги, розраховуючи довжину виробу перед плетінням.

Нанизування – це набирання бісеринок на робочих нитках, які у «з'єднувальних» бісеринках зводяться разом та сплітаються, утворюючи ажурне чи цупке «полотно» [9; 11].

Нанизування ланцюжком

Ланцюжок у півтора ряди (рис. 2.2). Починаючи роботу, необхідно набрати на нитку чотири бісерини. Протягнути нитку в першу бісеринку і затягнути кільце, як показано на рис. 2.2, а. Потім набрати дві бісеринки (п'яту та шосту) і протягнути нитку через другу бісеринку першого ряду (рис. 2.2, б).

Притягнути нитку і знову набрати дві бісеринки (сьому та восьму), а нитку протягнути через другу бісеринку попереднього ряду (рис. 2.2, в). У такій послідовності потрібно нанизувати ланцюжок необхідної довжини (рис. 2.2, з, д, е, ж) [9; 11].

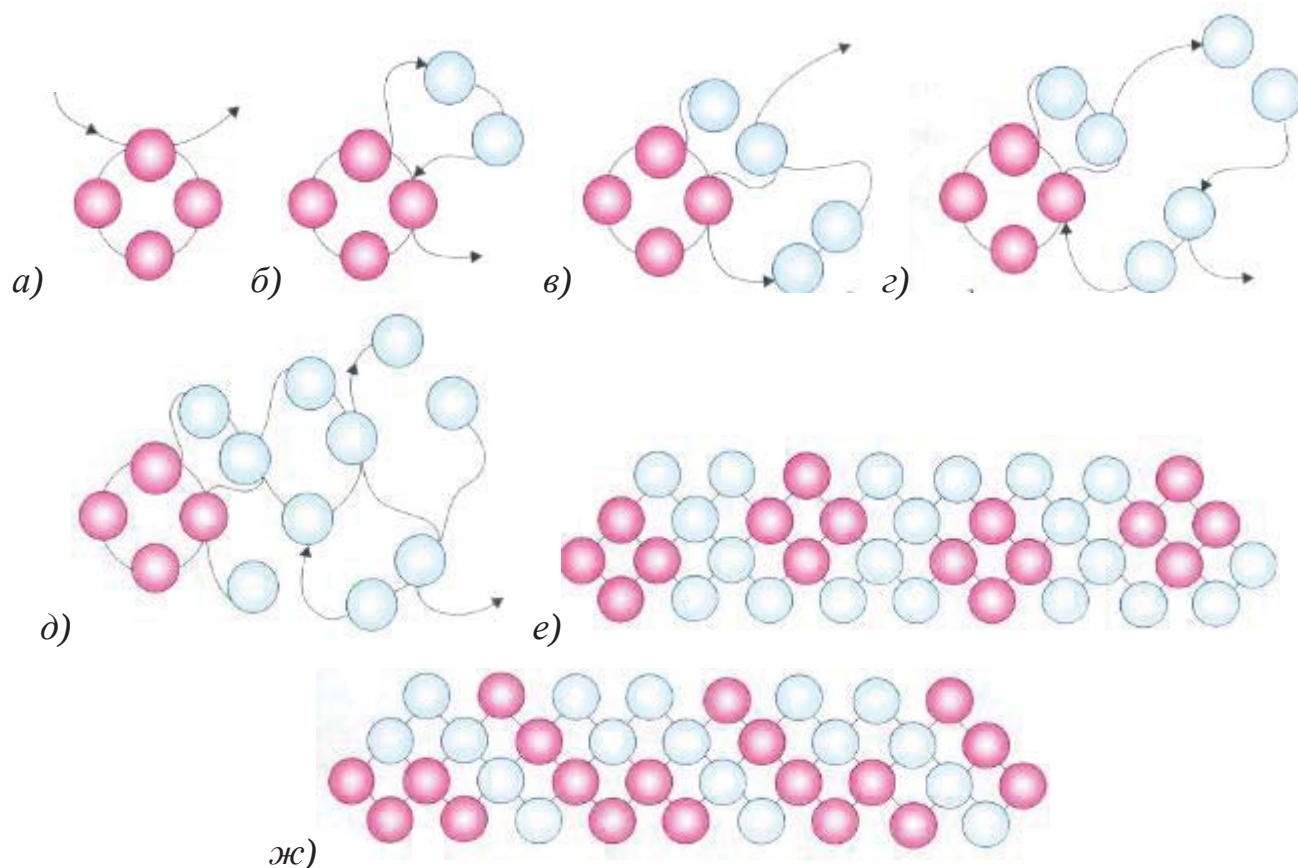
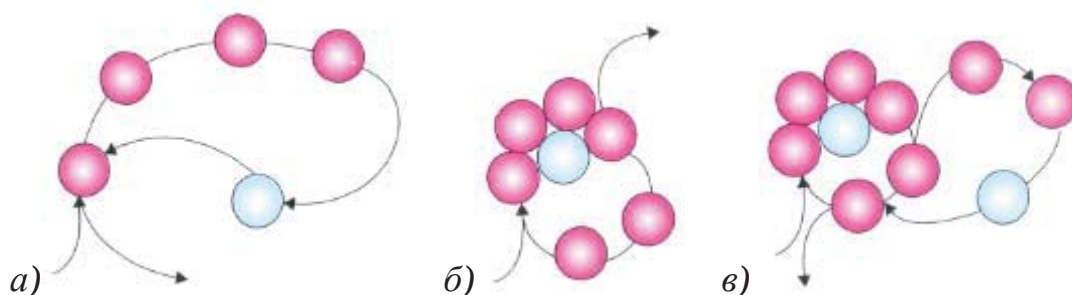

Рис. 2.2. Плетіння ланцюжка у півтора ряди

Ланцюжок «у сім бісерин». Цей вид плетіння дуже простий у виготовленні (рис. 2.3). Для цього необхідно набрати на нитку перший ряд із п'яти бісеринок і пропустити голку через першу. Притягнути нитку (рис. 2.3, а), потім набрати ще дві (6 і 7) і протягнути голку з ниткою крізь четверту намистинку першого ряду (рис. 2.3, б). Далі потрібно робити в аналогічній послідовності (рис. 2.3, в, г, д).

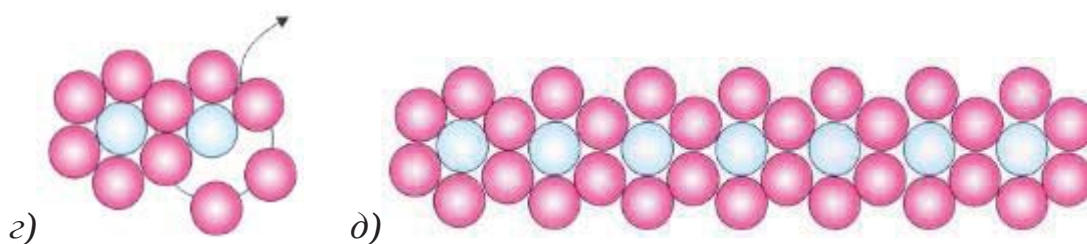

Рис. 2.3. Плетіння ланцюжка «у сім бісерин»

Ланцюжок із квіточок (рис. 2.4). Ця техніка не складна, але потребує уважності. На нитку довжиною 80 – 100 см набирають чотири бісеринки для першого ряду і з'єднують їх, пропустивши голку з ниткою через першу та другу бісеринки (рис. 2.4, а, б). Потім набирають одну кольорову бісеринку на середину квіточки та для пелюсток. Голку з ниткою протягують через третю та другу бісеринки першого ряду (рис. 2.4, в). Знову набирають три бісеринки-пелюстки і протягують нитку через шосту бісеринку (рис. 2.4, г) і затягують нитку. Другу та наступні квіточки виконують аналогічним способом (рис. 2.4, д – з) [9; 11].

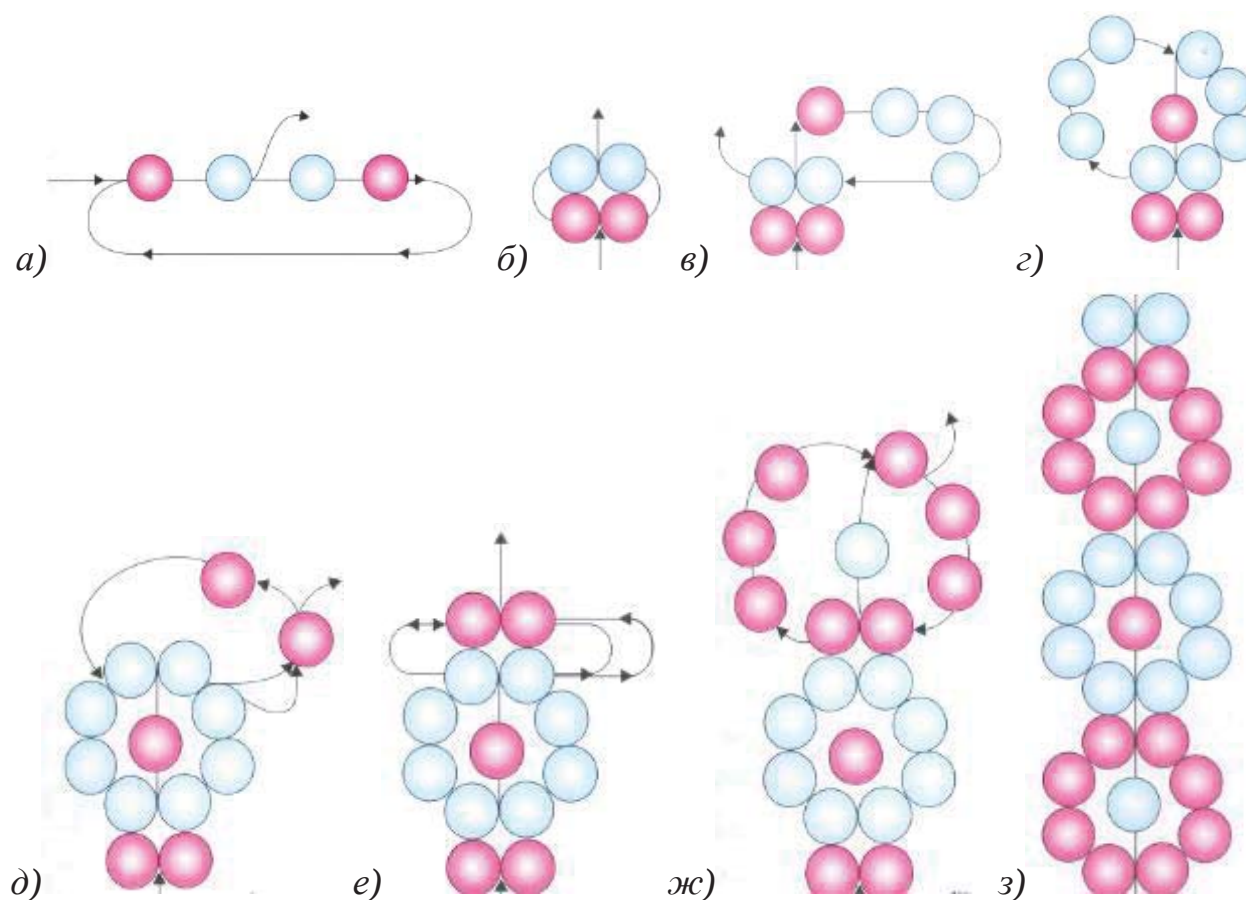

Рис. 2.4. Плетіння ланцюжка з квіточок

Кругове нанизування

Кругове низання (рис. 2.5) полягає у послідовному обплітанні бісеринок, замкнених у кільце. Методом кругового нанизування виготовляють, зазвичай, квіти, медальйони. За формою вони можуть бути круглими або у вигляді багатогранників [6].

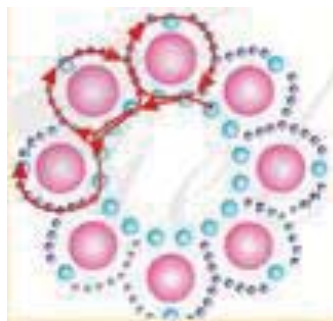

Рис. 2.5. Кругове нанизування бісеринок (створення квітки)

Нанизування сіткою

Вироби з бісеру можливо створювати, користуючись відповідними узорами для вишивки. Обравши необхідний візерунок, його потрібно перемалювати і адаптувати для нанизування бісеру. Для цього креслять «канву» у формі сітки зі стороною вічка 1×1 см. Можна безпосередньо на сітці намалювати кружечки, що відповідатимуть розташуванню бісеринок й наочніше передаватимуть схему майбутнього виробу (рис. 2.6) [21].

Рис. 2.6. Нанизування бісеринок сіткою

Нанизування «Мозаїка»

Техніка нанизування мозаїкою (рис. 2.7) доволі давня, однак активно використовується і сьогодні. При такому способі плетіння отримується «полотно» з рядами, розташованими у шаховому порядку. Ця техніка плетіння добре підходить для створення довгих стрічок з різною шириною.

Послідовність бісероплетіння технікою «мозаїка» (рис. 2.7) [21]:

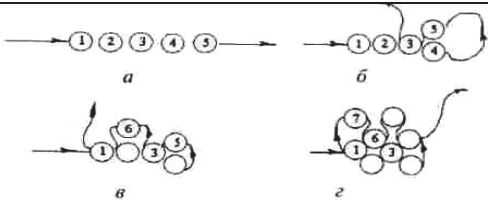

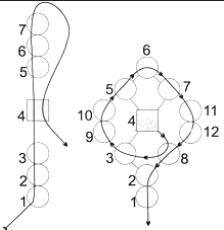

Рис. 2.8. Обплітання бісером великодніх яєць

РОЗДІЛ 3. ДИДАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАНЯТЬ З БІСЕРОПЛЕТІННЯ

3.1. Тестові завдання з теми «Технологія бісероплетіння»

1.	Назвіть період винайдення скла	а) IVст. до н.е.; б) VIст. до н.е.; в) Xст. н.е.
2.	З VI ст. центром художнього виробництва скла стала:	а) Візантія; б) Венеція; в) Київська Русь.
3.	Яке початкове призначення прикрас?	а) прикраса тіла людини; б) засіб спілкування з богами; в) не мали призначення.
4.	Матовий бісер одержують з	а) прозорого скла; б) матового скла; в) кераміки.
5.	Скляні трубки довжиною 4 – 8 мм, огранені або циліндричні – це:	а) стеклярус; б) намистини; в) стрази.
6.	Маленькі пласкі блискітки довільної форми для декорування одягу	а) стрази; б) лелітки; в) стеклярус.
7.	Імітуючи дорогоцінне каміння, стрази виготовляють з:	а) свинцевого скла; б) пластмаси; в) фарфору.
8.	Які матеріали, поряд з нитками, використовували в бісероплетінні у давнину?	а) волосінь; б) кінський волос; в) китовий вус.
9.	Стрілочками на схемі плетіння вказують:	а) напрям плетіння; б) рапорт; в) початок роботи.
10.	На рисунку зображена схема:	а) ткання; б) мозаїчного плетіння; в) об'ємного плетіння.
11.	Старовинний спосіб виготовлення герданів на верстаті називається	а) нанизуванням; б) силянням; в) тканням.
12.	На схемі зображено виготовлення:	а) шнурка; б) підвіски; в) джгута.

13.	Спосіб виготовлення бісерних прикрас нанизуванням бісерин по одній в шаховому порядку називається:	а) нанизуванням; б) силянням; в) мозаїка.
14.	Який із способів нанизування бісерин використовують при виконанні об'ємних виробів?	а) у хрестик; б) у стовпчик; в) мозаїка.
15.	Як класифікують бісероплетіння за напрямком нанизування?	а) поздовжнє; б) поперечне; в) об'ємне.
16.	Що у тканні бісером виконує роль човника?	а) човник; б) голка; в) нитка.
17.	Які пристрої використовуються для виготовлення тканих прикрас з бісеру?	а) човник; б) верстат; в) молоток.
18.	Нагрудна прикраса з бісеру, яка має вигляд петлі зі смужки будь-якої ширини, називається	а) медальйоном; б) силянкою; в) герданом.
19.	Які види орнаментів використовуються для виготовлення герданів?	а) рослинний; б) антропоморфний; в) геометричний.
20.	Чорно-сині кольори герданів характерні для:	а) Закарпаття; б) Рахівщини; в) Косівщини.
21.	Тло з білого бісеру для герданів характерне на:	а) Львівщині; б) Косівщині; в) Полтавщині.
22.	Нанизування «зубчик» використовується для виготовлення:	а) медальйонів; б) комірців; в) герданів.
23.	В об'ємному плетінні використовують:	а) бісер; б) блискітки; в) крупні намистини.
24.	Для виконання вічка у плетінні «соти» використовують:	а) парну кількість бісерин; б) непарну кількість бісерин; в) різну кількість бісерин.
25.	Декоративні джгути з бісеру плетуть:	а) вертикально; б) горизонтально; в) по колу.

3.2. Інструкційно-технологічна карта виготовлення брошки «Вірність»

Для організації ефективного освітнього процесу з вивчення учнями технології бісероплетіння вчителям необхідно використовувати відповідні дидактичні матеріали, зокрема інструкційні карти.

Наводимо зразок інструкційної карти на виготовлення брошки «Вірність» (рис. 3.1) [9].

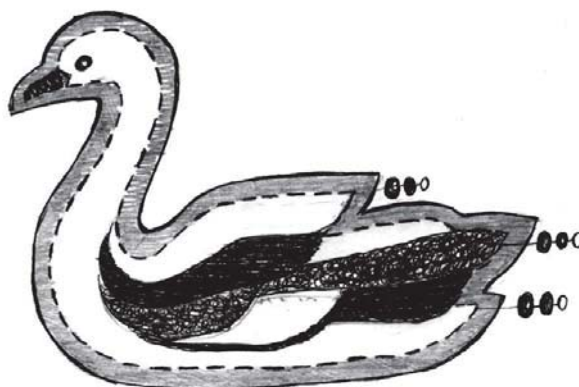

Рис. 3.1. Зображення брошки «Вірність»

Матеріали та інструменти: застібка для брошки, шкіра білого кольору розміром 6×4 см, щільний картон, світла тканина для підкладки, світлий бісер – білий, світло-сірий та темно-сірий (№ 9/0-10/0), бусинка для ока, дві трубочки короткого стеклярусу для дзьоба, волосінь, клей ПВА, 3 – 5 невеликих світлих пір'їнок.

Технологічні етапи створення виробу [9]:

1. Згідно із зовнішнім контуром лебедя вирізати заготовку зі шкіри.
2. Шкіру виворотом покласти на конфорку електричної плити і прогріти, щоб краї заготовки підігнулися. У результаті розмір шкіряної заготовки зменшиться до штрихового контуру на рис. 3.1.
3. Вишивку необхідно розпочинати з ока – пришити бусинку та закріпити її маленькою темною бісеринкою.
4. Швом «уприкріп» прокласти шов білим бісером по краю голови, вздовж крила та під ним.

5. Прокласти шви темно-сірого кольору під крилом (шви показані на рис. 3.1 у вигляді чорних ліній).

6. Прокласти шов зі світло-сірого бісеру різного розміру вздовж крила (шов показаний на рис. 3.1 у вигляді широкої сірої лінії).

7. Вільний простір брошки щільно заповнити бісерними лініями, розташовуючи їх уздовж уже виконаних швів.

8. На хвості та крилі, як продовження швів, виконати три тверді підвіски, нанизуючи бісер на волосінь.

9. Зробити дзьоб, пришивши дві трубочки стеклярусу до підігнутого краю шкіри.

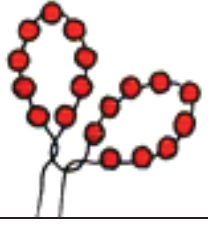
10. Вирізати з картону заготовку по внутрішньому штриховому контуру лебедя та обтягнути її тканиною.

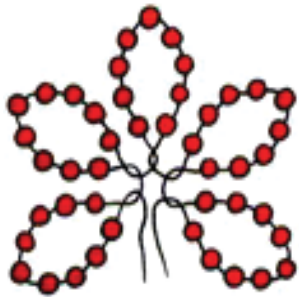
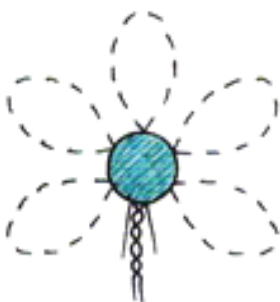
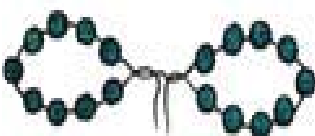
11. Поверх тканини до картону пришити застібку.

12. Шкіряну заготовку, вишиту бісером, приклеїти до картону.

3.3. Інструкційно-технологічна карта виготовлення виробу «Квітка»

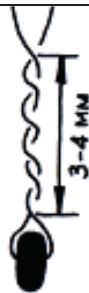
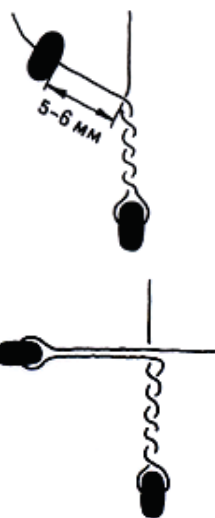
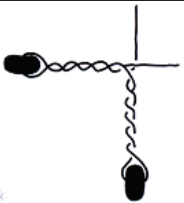
Матеріали та інструменти: бісер № 10/0-11/0 – 1 г, намистинка Ø 5–6 мм, дріт, ножиці, лінійка, шовкова волосінь, клей ПВА.

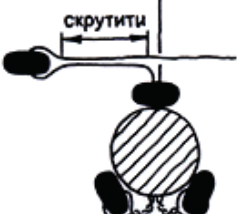
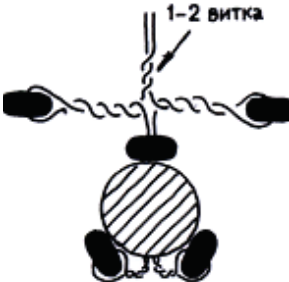
№ п/п	Назва операції	Графічний рисунок	Черговість виконання операції
1.	Виготовлення 1-ої петельки		Відрізати дріт довжиною 300 мм. Нанизати на нього 5–11 бісеринок для однієї пелюстки. Помістити бісер посередині дроту і скласти його петелькою. Кінці дроту скрутити 2–3 витками.
2.	Виготовлення 2-ої пелюстки		Нанизати на дріт ще стільки ж бісеринок для другої пелюстки. Підсунути їх до першої пелюстки і скрутити дріт.

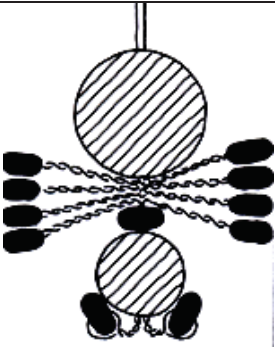
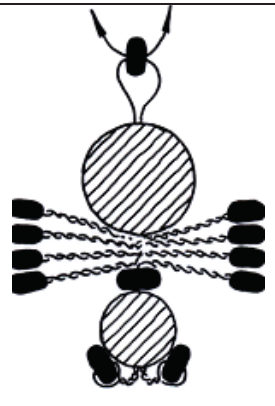
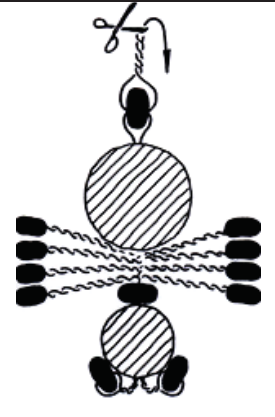
3.	Виготовлення квітки		Виконати інші пелюстки квітки аналогічно з одного та протилежного кінця дроту. Виготовити непарну кількість (5–7) пелюсток.
4.	Виготовлення середини квітки		Нанизати намистинку Ø 5–6 мм на дріт довжиною 150 мм, кінці дроту скрутити.
5.	Збирання елементів квітки		Розмістити середину квітки між пелюстками. Щільно скрутити усі кінці дроту.
6.	Виготовлення листочків		Листочки виготовляються аналогічно пелюсткам. Нанизати 5–11 бісеринок на дріт довжиною 150 мм і скрутити їх у петельку. Нанизати на довший кінець дроту ще 5–11 бісеринок і скрутити другий листочок.
7.	Збирання квітки		Обмотати шовковою ниткою стовбур, починаючи під пелюстками квіткою. Приєднати на певній відстані листочки і закінчити обмотування стовбура до кінця. Для закріплення нитки промастити клеєм ПВА.

3.4. Інструкційно-технологічна карта виготовлення сувеніру «Бурштиновий павучок»

Матеріали та інструменти: мідний дріт завдовжки 40 см, 2 скляні намистинки світло-коричневого кольору (для голівки – Ø 5 мм та для тулуба – Ø 7 мм), 12 бісеринок чорного кольору Ø 1,8 мм, ножиці, лінійка, пінцет.

№ п/п	Назва операції	Графічний рисунок	Черговість виконання операції
1.	Закріплення бісеринки для ока	а) б)	Взяти дріт та зігнути його на дві однакові частини. Закласти на один з кінців одну бісеринку й зсунути її до середини (рис. а). Притиснути кінчики дроту щільно між собою (рис. б).
2.	Утворення лівого ока		Скрутити кінчики дроту над бісеринкою на відстань приблизно 3–4 мм, виконавши сім-вісім завитків.
3.	Закріплення бісеринки для ока		Відігнути один з кінчиків дроту і нанизати ще одну бісеринку. Розмістити її на віддалі 5–6 мм від кінчика скрученої частини. Зігнути кінчик дроту і щільно притиснути його до іншого кінця.
4.	Утворення правого ока		Зробити сім-вісім виточків від себе, скрутивши частинку дроту на 4–5 мм.

5.	Формування очей		З'єднати дротинки між собою і вирівняти кінчики.
6.	З'єднання очей з голівкою		Нанизати на кінець дроту намистинку Ø 5 мм для голівки, стягнути її щільно притиснути її до скручених частин дроту. Частинка скрученого дроту повинна входити в отвір намистинки.
7.	Формування очей на голівці		Розвести дротинки з бісеринами у різні боки і розташувати бісеринки-очі зверху намистинки-голівки.
8.	Формування голівки		Нанизати на обидва кінчики дроту бісеринку і щільно підтягнути її до намистинки-голівки.
9.	Формування лівої лапки		Нанизати на лівий кінчик дроту намистинку. Розташувати її на віддалі 9 мм від головки, відігнути кінчик дроту – як зображено на рисунку. Скрутити частину лівої лапки.
10.	Формування правої лапки		Нанизати намистину на правий дріт і розмістити її на віддалі 10 мм від головки павучка. Зігнути дріт. Скрутити частину правої лапки.
11.	Перехід до другої пари лапок		Скрутити два кінчики дроту трьома-чотирма виточками, щоб лапки не розходилися. Зробити ще три пари лапок – зліва і справа, аналогічно до описаних у пунктах 9–11.

12.	Виготовлення тільця павучка		Нанизати на кінчики дроту найбільшу намистинку-тільце Ø 8 мм і щільно притиснути її до лапок.
13.	Закріплення тільця павучка		Нанизати намистину на один кінчик дроту, інший кінчик – пропустити крізь отвір намистини у зустрічному напрямку. Затягти кінчики, щоб щільно притиснути намистинку-тільце
14.	Кінцеве закріплення дроту		Скрутити кінчики дроту на відстань 4–5 мм. Відрізати все зайве за допомогою ножиць. Загнути скручену частину донизу під намистинку.
15.	Формування павучка		За допомогою тонкого пінцету розправити дротики-ніжки, надати їм форми зігнутих лапок. За необхідності підправити очі.

ВИСНОВКИ

Виконання магістерської роботи дало змогу одержати такі висновки:

1. Досліджено особливості бісерного рукоділля як засобу національного виховання підростаючого покоління.

Процес навчання школярів вишивці бісером має вагоме освітньо-виховне значення, оскільки, з однієї сторони, базується на духовно-матеріальній культурній спадщині українського етносу, широко національній за своєю сутністю і змістом, а з іншої – направлений на всебічне формування особистості учнів завдяки можливості забезпечення індивідуальних форм роботи, а також розвитку естетичної культури та творчих здібностей школярів.

У процесі виховання за допомогою культурних та мистецьких засобів, варто брати на замітку національні мотиви та вплив народного мистецтва на розвиток особистості. Єднання родинного і офіційного виховання покращує хід опанування учнями технологіями виготовлення традиційних бісерних прикрас та позитивно впливає на формування національної свідомості особистості.

2. Досліджено історичні аспекти розвитку бісерного рукоділля в Україні.

Історія прикрас нерозривно пов'язана з історією розвитку людського суспільства, його культури, традицій, побуту, розвитком естетичного й мистецького смаків. Власне виробництво бісеру в Київській Русі зародилося на початку XI ст. й досягло найвищого піднесення до середини XIII ст. У цей період дуже широко застосовувалося перлове шиття, зокрема у жіночих костюмах та у предметах церковного побуту.

Нині мистецтво бісероплетіння активно поглиблюється за двома спрямуваннями. Перший напрямок – це виготовлення прикрас, як традиційних (ланцюжки, брошки, кольє й ін.), так й нових моделей (сумочки, гаманці, обручі на волосся, шарфи з бісеру та ін.). Другий напрямок – створення об'ємних стилізованих виробів для оформлення інтер'єру (картини, панно, писанки, фігурки тварин, квіти тощо).

3. Схарактеризовано матеріали та інструменти для роботи з бісером.

Матеріали та інструменти для бісероплетіння доволі прості, а сам бісер нині легко доступний та різноманітний.

У роботі знадобляться такі матеріали та інструменти: бісер, стеклярус, голки, різноколірні нитки, волосінь (дріт), ножиці, фурнітура для біжутерії, допоміжні інструменти (пінцети, круглогубці, кусачки та ін.), контейнери для зберігання бісеру, серветки.

4. Розкрито основні види орнаментів у мистецтві бісероплетіння.

Орнаменти формувалися і вдосконалювалися впродовж тривалого періоду заодно з історією та культурою того чи іншого народу, віддзеркалюючи автентичні національні риси, територіальні особливості, художні традиції.

Нині існують різні види орнаментів, які класифікуються за такими ознаками: 1) за зображенням елементів і мотивів (геометричний, рослинний, тваринний, антропоморфний, змішаний). Крім цих видів орнаментів, існують геральдичні, шрифтові, міфологічні, символічні та ін.; 2) за розташуванням елементів і мотивів на поверхні предмета (стрічковий, сітчастий, центричний); 3) за взаємним розташуванням елементів і мотивів в орнаменті (симетричний, асиметричний, композиційно-замкнутий).

5. Обґрунтовано вибір об'єктів праці для вишивання бісером.

Декоративно-ужиткові вироби, одержані бісероплетінням, мають відповідати таким основним вимогам: 1) послідовність створення виробу повинна включати операції, передбачені навчальною програмою; 2) завдання, які виконують учні, повинні носити посильний характер; 3) згідно свого призначення та технології створення виріб має бути максимально зрозумілим для сприйняття школярами; 4) виготовлення виробу має супроводжуватися проявами творчої активності учнів; 5) при виготовленні виробу має реалізуватися принцип політехнічної спрямованості знань та забезпечуватися комплекс міжпредметних зв'язків; 6) для створення якісного декоративно-ужиткового виробу необхідна належна матеріально-технічна база; 7) процес створення виробу має здійснюватися відповідно до наукової організації праці; 8) створення виробу має

базуватися на мистецьких традиціях певного регіону, сприяти прилученню учнів до національних традицій, духовних цінностей.

6. Наведено методику ознайомлення учнів з технологією виконання традиційних прикрас з бісеру.

Навчаючи школярів бісерному рукоділлю, необхідно правильно підібрати теоретичний матеріал, який має включати короткі відомості про історію бісерного рукоділля, закономірності та принципи побудови композиції, специфіку поєднання та символіку кольорів, технологію обробки матеріалів, їх декоративні й технологічні властивості.

Навчаючи виготовленню бісерних прикрас, учителю необхідно об'єднувати школярів у невеличкі групи (творчі бригади), враховуючи особливості характеру, естетичні смаки, інтелектуальні можливості, уподобання.

Уроки розпочинаються з підготовки робочих місць, інструментів і матеріалів, виготовлення простих пристосувань, а також з вивчення норм та правил безпечної праці. Перше творче завдання має бути невеличким за обсягом, його учні мають виконати за одне, максимум – два заняття.

Ефективним засобом у навчанні бісерному рукоділлю є демонстрування робіт, виконаних учнями на заняттях та у позаурочний час. Щоб учні не втрачали зацікавленості до роботи над одним виробом, рекомендується підводити підсумки за кожен урок, відзначати результативність й обґрунтовувати значення художньої праці в житті та побуті людини.

На завершальному етапі навчального року, разом з підсумковою виставкою творчих робіт учнів, необхідно провести конкурс на розробку кращої композиції, відібрати та відзначити найбільш вдалі творчі роботи. Це сприятиме прилученню інших учнів школи до народного ДУМ.

7. Розроблено дидактичне забезпечення занять з бісероплетіння, зокрема тестові завдання для організації поточної перевірки рівня навчальних досягнень учнів, а також інструкційно-технологічні картки на виготовлення традиційних прикрас з бісеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т.Ф. Мустафаєва З.І., Яковенко Т.В. Формування національно-духовних цінностей дитини у сім'ї. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: збірник наук. праць. Київ : Педагогічна думка, 1999. Кн. 1. С. 106–113.
2. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1993. 272 с.
3. Бабічев О.І., Чернуха М.Н., Панченко А.О. Виховувати громадянина України. Українська народна педагогіка та сучасне національне виховання: метод. посібн. Луганськ, 2000. 130 с.
4. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-методологічні засади: навч.-метод. видання. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
5. Бовсунівська Т.В. Історія української естетики першої половини ХІХ ст. Київ: Вид. дім Д. Бураго, 2001. 343 с.
6. Гаврилова В. Чарівний бісер. Київ: Ранок, 2014. 128 с.
7. Гушулей Й. Принципи відбору змісту сучасної трудової підготовки школярів. *Наукові записки Тернопільського педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 1999. №6. С. 46–51.
8. Дубова Н. Використання освітньо-виховного потенціалу народних художніх традицій в процесі художньо-трудової діяльності школярів. *Молодь і ринок*. 2009. №2. С. 93–96.
9. Кардаш Н.В., Куц Л.В., Савка Л.В. Бісерне рукоділля. Профільне навчання (10–12 класи). Дрогобич: РВВ ДДПУ, 2006. 144 с.
10. Кловак Г.Т. Традиції української етнопедагогіки як фактор формування національної самосвідомості молодших школярів: монографія. Львів: Сполом, 2015. 237 с.
11. Кузан Н.І., Ліщинська-Кравець Г.Л. Бісерне рукоділля: навч.-метод. посіб. Дрогобич: РВВ ДДПУ, 2011. 96 с.

12. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посіб. / М.М. Зако-
вич [та ін.]. 3-є вид., стер. Київ: Знання, 2007. 567 с.
13. Легенький Ю.Г. Дизайн: культурологія та естетика. Київ: Київський держ.
ун-т технологій та дизайну, 2000. 272 с.
14. Литвинець Е.М. Українське народне мистецтво. Вишивання і нанизування:
Альбом. Київ: Вища шк., 2004. 335 с.
15. Литвинова Н.А. Українська народна педагогіка та сучасне патріотичне
виховання. *Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка* : Педагогічні
науки. 2015. № 7 (296). Ч.1. С. 135–142.
16. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої
школи / Л.Гриневич, О.Елькін, С.Калашнікова та ін., за заг. ред.
М. Грищенка. Київ, 2016. 40 с.
17. Оршанський Л.В. Художньо-трудова підготовка майбутніх учителів
трудового навчання: монографія. Дрогобич: Швидко Друк, 2008. 278 с.
18. Пашук-Трач О. Народне мистецтво як виховний засіб. *Народна творчість
та етнографія*. 1992. №4. С. 51–54.
19. Руденко Ю.Д. Українська національна система виховання. Київ, 1991. 48 с.
20. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. Тернопіль: Навч.
книга – Богдан, 2005. 357 с.
21. Трикоз С. Бісероплетіння. Київ: Літера ЛТД, 2013. 48 с.
22. Тхоржевський Д.О. Методика трудового і професійного навчання та
викладання загальнотехнічних дисциплін: навч. посіб. Київ: Вища школа,
2002. 420 с.
23. Українознавство: посібник / уклад.: В.Я. Мацюк, В.Г. Пугач. Київ: Зодіак-
ЕКО, 1994. 399 с.
24. Ушинський К.Д. Праця в її психічному і виховному значенні. *Вибрані
педагогічні твори: у 2-х т. Т.1. Теоретичні проблеми педагогіки*. Київ : Рад.
школа, 1983. 488 с.
25. Федорчук О. Українські прикраси з бісеру. Львів: Свічадо, 2007. 120 с.

26. Фольта О.Ф., Смолинський Р.І. Основи художнього конструювання. Київ: Вища школа, 2013. 140 с.
27. Хмельовський О. Теорія образотворення: монографія. Луцьк: ЛДТУ, 2000. 512 с.
28. Чамата П.Р. Психологічна готовність дітей до праці і шляхи її формування. Київ: Основа, 2000. 43 с.
29. Чепіль М.М. Теорія і практика формування національної свідомості дітей та молоді Галичини (друга половина ХІХ – перша третина ХХ ст.): монографія. Дрогобич: Відродження, 2009. 503 с.
30. Чулак М. Бісерні прикраси Карпатського краю. Львів: Апріорі, 2015. 168 с.
31. Щербань П.М. Національне виховання в сім'ї. Київ: Культурол. ПП «Боривітер», 2000. 260 с.
32. Щербань П.М. Пам'ятай ім'я своє: заповіді сімейної педагогіки: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2006. 191 с.

ДОДАТКИ

Орієнтовні зразки учнівських робіт

Кольє

Патріотичний браслет

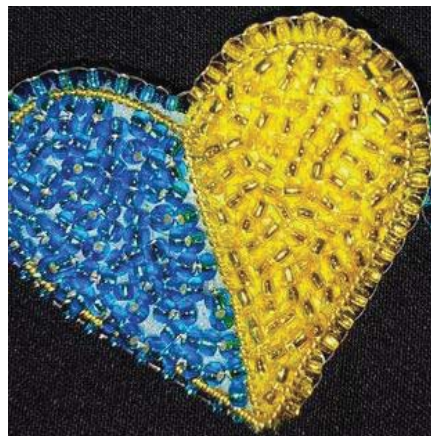
Об'ємні тваринки з бісеру

Сережки

Брелок для ключів

Брошки